

Ministerie van Economische Zaken
DG Ondernemen en Innovatie
Directie Ruimtelijk Economisch Beleid

September 2010

Amsterdambrief - Deelvraag 2: Ontwikkeling vestigingsklimaat -

Amsterdambrief - Deelvraag 2

Ontwikkeling vestigingsklimaat

September 2010

Studie in opdracht van:

Ministerie van Economische Zaken
DG Ondernemen en Innovatie
Directie Ruimtelijk Economisch Beleid

Uitgevoerd door:

Ernst & Young Real Estate Advisory Services
Antonio Vivaldistraat 150
1083 HP Amsterdam
+31 88 4070813
reas@nl.ey.com

© Copyright Ernst & Young Real Estate Advisory Services B.V. 2010

Inhoudsopgave

Management samenvatting	5
1 Inleiding	7
2 Een overzicht van bestaande ranglijsten	8
2.1 Samengestelde ranglijsten (op alfabetische volgorde)	9
2.2 Meervoudige ranglijsten (op alfabetische volgorde)	11
2.3 Enkelvoudige ranglijsten (op alfabetische volgorde)	11
2.4 Conclusie	12
3 Tijdreeksanalyse van totaalscores Amsterdam	13
3.1 De positie van Amsterdam op verschillende ranglijsten (2000-2010)	13
3.2 Conclusie	15
4 De positie van Amsterdam in internationaal perspectief verklaard	16
4.1 Overkoepelende scores	17
4.2 De positie van Amsterdam verklaard	18
4.3 Conclusie	26
5 Stedelijke en bestuurlijke samenhang ter verbetering van het vestigingsklimaat	27
6 Conclusie	30
Bijlage 1: Gebruikte literatuur	31
Bijlage 2: Subindicatoren European Cities Index	32
Bijlage 3: Subindicatoren Amsterdam City Index	35
Bijlage 4: Subindicatoren World Knowledge Competitiveness Index	36

Lijst met figuren

Figuur 1: Structurering van onderzoeksaanpak	7
Figuur 2: Amsterdam in de Amsterdam City Index naar subindicator, 2005-2009	21
Figuur 3: Aantal buitenlandse investeringen in geselecteerde steden.....	26

Lijst met tabellen

Tabel 1: Overzicht bestaande ranglijsten	8
Tabel 2: Ranking Amsterdam in de verschillende samengestelde ranglijsten.....	13
Tabel 3: Aantal inwoners in de geselecteerde steden	16
Tabel 4: Positie geselecteerde steden op ranglijst European Cities Monitor: totaal, 2000-2009.....	17
Tabel 5: Ranking geselecteerde steden in de World Knowledge Competitiveness Index	17
Tabel 6: Positie geselecteerde steden op ranglijst Quality of Living, 2005 - 2010.....	18
Tabel 7: Positie Amsterdam op de verschillende indicatoren European Cities Monitor	19
Tabel 8: Positie geselecteerde steden op de indicator 'arbeidskosten'	20
Tabel 9: Positie geselecteerde steden op de indicator 'prijs/ kwaliteitsverhouding kantoorruimte'	20
Tabel 10: Positie geselecteerde steden op de indicator 'Beschikbaarheid van kantoorruimte'	20
Tabel 11: Positie geselecteerde steden op de indicator 'overheid stimuleert (ondernemers) klimaat'	21
Tabel 12: Positie Amsterdam (regio West- Nederland) op de verschillende indicatoren uit de World Knowledge Competitiveness Index.....	23
Tabel 13: Positie geselecteerde regio's op de indicator 'werkloosheid'	23
Tabel 14: Positie geselecteerde regio's op de indicator 'arbeidsparticipatie'	24
Tabel 15: Positie geselecteerde regio's op de indicator 'Per capita uitgaven aan R&D door de overheid'	24
Tabel 16: Positie geselecteerde regio's op de indicator 'Per capita publieke uitgave aan basis- en middelbaar onderwijs'	24
Tabel 17: Positie geselecteerde regio's op de indicator 'Per capita publieke uitgave aan hoger onderwijs'	25
Tabel 18: Positie geselecteerde regio's op de indicator 'Aantal managers per 1000 werknemers'	25

Management samenvatting

Dit onderzoek is onderdeel van de Amsterdambrief. De Amsterdambrief moet een vernieuwende economische visie op de toekomstige ontwikkeling van de Noordvleugel van de Randstad in internationaal perspectief bieden. Dit deelonderzoek gaat in op de volgende onderzoeksvragen:

- ▶ *Welke vestigingsplaatsfactoren zorgen ervoor dat de scores van Amsterdam (en andere steden of gebieden in de Noordvleugel die meegenomen worden in internationale benchmark studies) omhoog of omlaag gaan?*
- ▶ *In welke mate en hoe kan stedelijke en bestuurlijke samenhang bijdragen aan de verbetering van het vestigingsklimaat?*

Het onderzoek is uitgevoerd op basis van verschillende ranglijsten die in omloop zijn. Deze ranglijsten zijn in te delen in drie categorieën:

- ▶ Enkelvoudige ranglijsten: de index bestaat uit één enkele indicator per jaar per stad.
- ▶ Meervoudige ranglijsten: in een rapport worden meerdere individuele indicatoren gepresenteerd per stad.
- ▶ Samengestelde ranglijsten: op basis van onderliggende data wordt één overkoepelende, samengestelde indicator gepresenteerd.

Wanneer we de positie van Amsterdam op alle verschillende ranglijsten analyseren, kan gesteld worden dat Amsterdam op een aantal ranglijsten licht is gedaald in de afgelopen jaren (Cushman & Wakefield European Cities Monitor, Global Power City Index, European Competitiveness Index, Index International Congress and Convention Association, Monocle Quality of Life) of gelijk is gebleven (Mercer Quality of Living). Op andere ranglijsten is de positie van Amsterdam over de tijd gezien juist verbeterd (World Knowledge Competitiveness Index, Worldwide Centers of Commerce Index, Mastercard, International Congress and Convention Association, KPMG Competitive Alternatives). Het is belangrijk om te beseffen dat in een groter wordende wereld, waar het aantal opkomende metropolen toeneemt, het een goede prestatie is om als Amsterdam de positie te handhaven. Het blijft echter slechts beperkt mogelijk om een conclusie te verbinden aan de verandering van Amsterdam op basis van deze ranglijsten, omdat veel van deze ranglijsten niet over een periode van 10 jaar verschenen zijn.

Op basis van analyse van de verschillende ranglijsten blijkt dat er slechts enkele ranglijsten zijn die voldoen aan de gestelde criteria dat: Amsterdam in de ranking moet voorkomen; de ranking een tijdreeks moet beslaan; en de ranking internationaal moet zijn en dus meerdere steden met elkaar dient te vergelijken. Van de samengestelde ranglijsten komen er op basis van deze criteria slechts 2 in aanmerking voor nadere analyse: de European Cities Monitor en de World Knowledge Competitiveness Index. De Amsterdam City Index wordt ook meegenomen.

Om de positie van Amsterdam in internationaal perspectief te bezien, wordt een vergelijking gemaakt met zes andere Europese steden: Dublin, Düsseldorf, Genève, Londen, Parijs en Praag. Wanneer we alleen kijken naar de lijsten die over meerdere jaren beschikbaar zijn, kan gesteld worden dat Amsterdam de afgelopen jaren op bepaalde factoren is gestegen en op andere factoren juist gedaald. Wij hebben aandacht besteed aan die factoren waarin een (sterke) verandering te zien is van de positie van de geselecteerde regio's in de periode 2000 - 2009. In de *European Cities Monitor* (die gebaseerd is op meningen van leidinggevendenden uit het bedrijfsleven) waren vooral de indicatoren 'arbeidskosten', 'prijs/ kwaliteitsverhouding kantoorruimte' en 'beschikbaarheid van kantoorruimte' de oorzaak van veranderingen van de steden op de overkoepelende ranglijst. Voor Amsterdam speelde de verminderde aantrekkelijkheid van de mate waarin de overheid het (ondernemers)klimaat stimuleert ook een rol in de daling van de positie op de ranglijst. De *Amsterdam City Index* is alleen beschikbaar voor Amsterdam waardoor het niet mogelijk is om de positie van Amsterdam internationaal te vergelijken. De afgelopen jaren is Amsterdam volgens deze index onder andere aantrekkelijker geworden op het gebied van een daling van de werkloosheid en huurprijzen van huizen en winkels. Hiertegenover staat dat de aantrekkelijkheid van Amsterdam is gedaald op onder andere een toename van het aantal geweldsaangiften en een afname van de concurrentiekracht. De derde

ranglijst die is geanalyseerd is de *World Knowledge Competitiveness Index*. Deze index is gebaseerd op statistische data. Amsterdam is in de periode 2002-2008 gestegen op deze ranglijst. Terwijl de geselecteerde steden op het gebied van werkloosheid en arbeidsparticipatie daalden, bleef Amsterdam op deze indicatoren stabiel, wat, als zodanig, bij een toenemende concurrentie tussen steden in Europa- en Wereldwijd een goede prestatie is. Op de indicator 'uitgaven aan R&D door de overheid' is Amsterdam gedaald, net als de overige regio's.

Als we de verschillende resultaten uit de ranglijsten combineren lijken de volgende locatiefactoren (mede) verantwoordelijk te zijn voor een stijging of een daling van een stad op een ranglijst:

- ▶ Arbeidskosten;
- ▶ Prijs/ kwaliteitsverhouding kantoorruimte;
- ▶ Beschikbaarheid van kantoorruimte;
- ▶ Werkloosheid;
- ▶ Arbeidsparticipatie;
- ▶ Per capita uitgaven aan R&D door de overheid;
- ▶ Per capita publieke uitgave aan basis- en middelbaar onderwijs;
- ▶ Per capita publieke uitgave aan hoger onderwijs;
- ▶ Aantal managers per 1000 werknemers.

Bovenstaande locatiefactoren maken (in meer of mindere mate) deel uit het locatiekeuzeprocess van bedrijven en personen. Op basis van louter ranglijsten is het echter moeilijk om uitspraken te doen over het waarom en hoe van de positie van Amsterdam. Het is namelijk van zeker zo groot belang wat het mechanisme is op basis waarvan bedrijven, én internationale, getalenteerde, werknemers, hun locatiekeuze bepalen. Naast de belangrijke individuele harde factoren, zoals loonkosten, beschikbaarheid van arbeid, belasting en aantrekkelijke vastgoedproposities, zijn in toenemende mate de zachte locatiefactoren van belang. Daarbij gaat het om de quality of life, het culture klimaat en het culturele aanbod en een aantrekkelijke work-life balance. Dit zijn voorbeelden van locatiefactoren waarop Amsterdam in onze ervaring goed scoort.

De reikwijdte van de verschillende factoren (dus niet alleen diegenen die de positie op de ranglijst bepalen, maar ook diegenen die daar niet tussen staan maar wel vaak door bedrijven worden meegenomen in hun locatiekeuzeprocess) maakt dat ze niet zondermeer allemaal eenvoudig te beïnvloeden zijn en zeker niet op alle bestuurlijke schaalniveaus. Voor de indicatoren waar wel (in zekere mate) invloed op uitgeoefend kan worden, is het belangrijk dat te nemen acties gecoördineerd plaatsvinden, omdat er alleen op die manier maximale spin-off bereikt kan worden ten aanzien van verbetering van het vestigingsklimaat en de waarneming daarvan. Terreinen waarop bestuurlijke samenwerking plaats kan vinden zijn: Verbeteren van de interne coördinatie, planning en slagkracht; Stedelijke rivaliteit en verbeteren complementariteit; Vergroten van de specialisatie; Verbeteren van de bereikbaarheid; Verbeteren van de arbeidsmarkt; Verbeteren van het imago.

Bestuurlijke samenhang moet er op gericht zijn om een gezamenlijke verantwoordelijkheid voor (gebieds)marketing op diverse fronten te voelen en na te leven. Deze marketing bestaat uit een gedegen kennis (zelfbewust over sterke punten, kritisch ten aanzien van zwakke punten van het eigen 'product' en eventuele aanpassing daarvan aan de (potentiële) gebruikers). Deze gebruikers zijn zowel bedrijven als individuen. Daarbij is het ook van belang om zo goed mogelijke keuzes te maken voor het benaderen van specifieke doelgroepen (zowel van bedrijven als individuen) die zich aangetrokken kunnen voelen door het aanbod en die daarop een zinvolle aanvulling kunnen zijn. Hierbij is de gevestigde bedrijvigheid een belangrijk startpunt. Het zijn de (tevreden) gevestigde bedrijven die ambassadeurs zijn van de regio en die graag in de regio willen blijven en eventueel uitbreiden. De verschijning van Amsterdam in verschillende ranglijsten als zodanig is daarbij belangrijk, meer nog dan de vraag welke positie exact wordt ingenomen. Het gaat erom dat Amsterdam wordt waargenomen en door bedrijven die een expansie overwegen als te overwegen locatie op de longlist van steden / regio's geplaatst wordt.

1 Inleiding

De Amsterdambrief is een brief aan de Tweede Kamer met een breed gedragen en vernieuwende economische visie op de toekomstige ontwikkeling van de Noordvleugel van de Randstad in internationaal perspectief. De visie moet een integrale zienswijze geven op de wijze waarop de Noordvleugel zich kan ontwikkelen tot een internationale economische topregio die zich kan meten met de belangrijkste metropolitane rivalen in Europa en elders in de wereld. Op basis van deze visie wordt een concrete agenda opgesteld die de basis vormt voor een effectieve samenwerking tussen het rijk en regionale partijen, en tussen regionale partijen onderling.

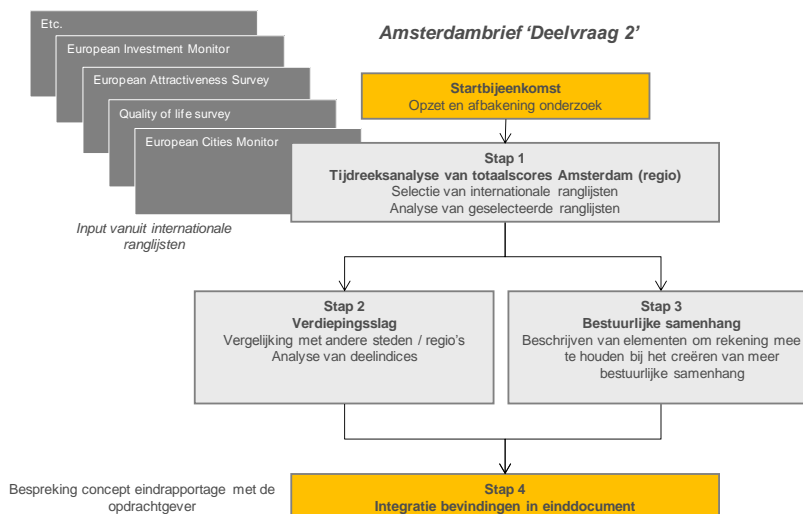
In het voorjaar zijn al twee vooronderzoeken voor de probleemanalyse voor deze brief gedaan. Dit onderzoek betreft een verdiepingsslag ten opzichte van deze vooronderzoeken en gaat in op de volgende onderzoeksvragen:

- ▶ *Welke vestigingsplaatsfactoren zorgen ervoor dat de scores van Amsterdam (en andere steden of gebieden in de Noordvleugel die meegenomen worden in internationale benchmark studies) omhoog of omlaag gaan?*
- ▶ *In welke mate en hoe kan stedelijke en bestuurlijke samenhang bijdragen aan de verbetering van het vestigingsklimaat?*

De analyse van de vestigingsplaatsfactoren (zoals bereikbaarheid, ruimte, etc.) is een belangrijke, daar deze factoren een noodzakelijke voorwaarde zijn voor regionaal economische ontwikkeling. Aangezien andere regio's niet stilstaan is het zaak steeds te werken aan verbetering van de eigen vestigingsplaatsfactoren.

De analyse richt zich voornamelijk op 'facts en figures'. Kwalitatieve informatie kan daarbij ter ondersteuning gebruikt worden. Hoewel de meeste aandacht in de diverse bestaande ranglijsten zal zijn uitgegaan naar de stad Amsterdam, zullen, waar mogelijk, ook andere steden (Utrecht, Almere, Hilversum, Haarlem, Amersfoort) en gebieden in de Noordvleugel meegenomen worden. Deze informatie zal dienen als input voor de beantwoording van de tweede vraag (in hoeverre kan (meer) bestuurlijke samenhang leiden tot verbeteringen in het vestigingsklimaat).

Ons werk resulteert in een analyse van die vestigingsplaatsfactoren die ervoor zorgen dat de scores van steden in de Noordvleugel omhoog of omlaag gaan en hieraan gekoppeld een korte beschrijving van de mate waarin en hoe stedelijke en bestuurlijke samenhang kan bijdragen aan de verbetering van het vestigingsklimaat. Het onderzoek is uitgevoerd in vier deelstappen die schematisch zijn weergegeven in Figuur 1.

Figuur 1: Structurering van onderzoeksaanpak

In de volgende hoofdstukken worden de resultaten van deze stappen gepresenteerd.

2 Een overzicht van bestaande ranglijsten

Er zijn vele ranglijsten in omloop die de positie van Amsterdam in internationaal perspectief plaatsen. Zo bestaan er algemene Europese of mondiale ranglijsten die op basis van verschillende (economische) factoren de positie van Amsterdam berekenen. Ook zijn er lijsten die specifiek naar de quality of life of het imago van steden kijken. In Tabel 1 wordt een overzicht gegeven van verschillende ranglijsten die wereldwijd in omloop zijn. Deze zijn door Ernst & Young onderverdeeld in drie categorieën:

- ▶ Een enkelvoudige ranglijst betekent dat de index bestaat uit één enkele indicator per jaar per stad. Dit is bijvoorbeeld de Ernst & Young European Investment Monitor die het aantal buitenlandse investeringen per jaar registreert.
- ▶ Een meervoudige ranglijst houdt in dat in een rapport meerdere individuele indicatoren worden gepresenteerd per stad. UBS (United Bank of Switzerland) stelt bijvoorbeeld meerdere ranglijsten op over kosten en prijzen in steden in Europa, maar heeft geen overkoepelende indicator die de onderliggende data samenvat.
- ▶ Een samengestelde ranglijst betekent dat er op basis van onderliggende data één overkoepelende, samengestelde indicator wordt gepresenteerd.

Naast ranglijsten die de positie van steden bepalen, zijn er ook een aantal ranglijsten die landen met elkaar vergelijken (bijvoorbeeld de 'World Competitiveness Index' van het IMD, het 'Global Competitiveness Report' van het World Economic Forum en 'Doing Business' van de Wereldbank). Deze ranglijsten op landsniveau zijn niet meegenomen in dit onderzoek. Wel zijn er enkele regionale studies meegenomen in de analyse. In deze studies wordt niet enkel naar Amsterdam gekeken maar naar de gehele Randstad of West-Nederland.

Tabel 1: Overzicht bestaande ranglijsten				
	Ranglijst	Enkelvoudige ranglijst	Meervoudige ranglijst	Samengestelde ranglijst
Algemene mondiale/ Europese economische ranglijsten	Amsterdam City 'Amsterdam City Index'			X
	Cushman & Wakefield 'European Cities Monitor'			X
	EU 'Eurostat Yearbook'		X	
	'Global Power City Index', Institute for Urban Strategies Japan			X
	Robert Huggins Associates 'European Competitiveness Index'			X
	TNO 'Randstad Monitor'		X	
Quality of life	EU 'Survey on perception of quality of life in 75 European cities'		X	
	Mercer 'Quality of Living Index'			X
	Monocle 'Global Quality of Life Index'			X
Imago en attractiviteit	International Congress and Convention Association	X		
Investerings en financiële ranglijsten	Ernst & Young 'European Investment Monitor'	X		
	KPMG 'Competitive Alternatives'			X
	Mastercard 'Worldwide Centers of Commerce Index'			X
	United Bank of Switzerland 'Prices and Earnings'		X	
Kenniss	European Regional Innovation Scoreboard		X	
	Cardiff School of Management/ Robert Huggins Associates 'World Knowledge Competitiveness Index'			X

In de volgende paragrafen worden de hierboven genoemde ranglijsten kort besproken.

2.1 Samengestelde ranglijsten (op alfabetische volgorde)

Amsterdam City Index

De Amsterdam City Index drukt de ontwikkeling van de economische kracht van Amsterdam in één cijfer uit, waarbij als startjaar 2005 (=100) is genomen. De Amsterdam City Index is opgebouwd uit 39 gewogen indicatoren, die in zes categorieën zijn ingedeeld:

- ▶ Verdienvermogen
- ▶ City Quality
- ▶ Vestigingsklimaat
- ▶ Arbeidsmarkt
- ▶ Toerisme & Leisure
- ▶ Bereikbaarheid

De 39 indicatoren die aan deze ranglijst ten grondslag liggen worden in Hoofdstuk 4 nader geanalyseerd.

Competitive Alternatives, KPMG

De KPMG uitgave 'Competitive Alternatives' vergelijkt in de 2010 editie wereldwijd 112 steden in tien verschillende landen in Noord-Amerika, Europa en Azië/ Oceanië. Het rapport heeft een focus op internationale bedrijfskosten en meet hiervoor de gecombineerde impact van 26 kostencomponenten die kunnen variëren per locatie. Deze zijn toegespitst op specifieke industrieën. Het rapport houdt ook rekening met andere factoren die de concurrentiekracht van internationale bedrijfslocaties meten, zoals quality of life. De uitgave van KPMG verscheen voor het eerst in 2002, en is vervolgens om de twee jaar uitgegeven. Omdat Amsterdam niet in elke uitgave is meegenomen, is er maar voor drie jaren informatie beschikbaar over de positie van Amsterdam.

European Cities Monitor, Cushman & Wakefield

De European Cities Monitor van Cushman & Wakefield wordt samengesteld op basis van onderzoek dat wordt gehouden onder 500 bedrijven in negen Europese landen. De overkoepelende ranglijst van 34 Europese steden is het resultaat van een twaalfstal factoren die worden meegenomen, zoals bijvoorbeeld markttoegang, beschikbaarheid van geschoold personeel, kwaliteit van telecommunicatie, arbeidskosten, bereikbaarheid en beschikbaarheid van vastgoed. Het onderzoek wordt sinds 1990 uitgevoerd. Omdat de ranglijsten van deze twaalf factoren ook in de publicaties zijn meegenomen, is het mogelijk om een beeld te krijgen van de ontwikkeling van Amsterdam op deze ranglijst en de onderliggende indicatoren die voor een veranderende positie van Amsterdam op de ranglijst zorgen.

European Competitiveness Index (ECI), Robert Huggins Associates Ltd.

De European Competitiveness Index (ECI) is in 2004 en 2006 gepubliceerd door Robert Huggins Associates Ltd. Competitiveness wordt gedefinieerd als de capaciteiten van een economie om de kwaliteit van leven te verbeteren, en bedrijven aan te trekken en te behouden. Dit betekent dat het concurrentievermogen van een regio afhankelijk is van de mogelijkheden om te anticiperen op interne en externe economische en sociale uitdagingen, door nieuwe economische mogelijkheden te bieden. In het rapport worden NUTS-2 regio's van de EU-25 landen met elkaar vergeleken. Voor Nederland betekent dit dat het is onderverdeeld naar Noord-, Oost-, West-, en Zuid-Nederland. In totaal zijn er in 2004 91 regio's meegenomen in de analyse en in 2006 118. Variabelen die zijn meegenomen in het onderzoek zijn creativiteit, economische prestatie, infrastructuur en bereikbaarheid, kennisbanen en onderwijs. Ook in het ECI rapport is maar voor twee jaren uitgegeven, waardoor er geen uitspraken gedaan kunnen worden over de ontwikkeling van Amsterdam op de ranglijst door de jaren heen.

Global Power City Index, Institute for Urban Strategies, Japan

De Global Power City Index (GPCI) wordt uitgebracht door het Institute for Urban Strategies in Japan. De ranking is tot op heden twee maal uitgegeven, in 2008 en 2009. In de GPCI worden op voorhand 35 steden geselecteerd. Deze worden geanalyseerd op zes indicatoren die de kracht van een stad moeten aangeven: 'economie',

'onderzoek&ontwikkeling', 'culturele interactie', 'leefklimaat', 'ecologie en natuurlijke omgeving' en 'bereikbaarheid'. Ook worden actoren die actief zijn in de steden beoordeeld (managers, onderzoekers, artiesten en bezoekers en bewoners). Omdat de GPCI enkel in 2008 en 2009 is uitgebracht, is het nog niet mogelijk om een ontwikkeling in de tijd te observeren van de verandering van de positie van Amsterdam op de onderliggende ranglijsten.

Quality of Living Index, Mercer

De Quality of Living Index van Mercer Human Resource Consultants is een internationaal vergelijkend onderzoek, ontworpen om internationale bedrijven van vestigingsinformatie te voorzien (Van Oort et al., 2010). De Quality of Living Index wordt sinds 2005 jaarlijks uitgegeven. De data wordt verzameld middels een vragenlijst, die verspreid wordt onder multinationals en lokale experts. Er zijn ongeveer veertig criteria, onderverdeeld in de categorieën politiek en recht, economie, vrijheid, gezondheid en milieu, onderwijs, publieke diensten en infrastructuur, recreatie en vrije tijd, consumentengoederen, huizenmarkt en klimaat op basis waarvan een overkoepelende ranglijst wordt samengesteld. Ranglijsten van de onderliggende factoren worden niet opgesteld en er zijn enkel (betaalde) rapporten per stad verkrijgbaar, waarin een specifieke stad voor de verschillende criteria een rapportcijfer heeft gekregen. Het feit dat de steden individuele rapportcijfers krijgen maakt dat onderlinge vergelijking tussen de steden niet mogelijk is deze ranglijst daardoor niet meegenomen kan worden in de analyse.

Quality of Life Index, Monocle

De Monocle Quality of Life Cities Index wordt sinds 2007 opgesteld door Monocle, een internationaal tijdschrift over 'global affairs, business, culture & design' (Van Oort et al., 2010). Monocle maakt een ranglijst van de 25 meest leefbare steden in de wereld. Hierbij wordt veel aandacht besteed aan de kwaliteit van leven in deze steden door onder meer te kijken naar restaurants, lokaal entertainment, de hoeveelheid groen in een stad en de aanrijtijden van hulpdiensten. Het tijdschrift biedt geen inzicht in de onderliggende factoren van het onderzoek, waardoor het niet mogelijk is de positie van Amsterdam op de onderliggende indicatoren over de tijd te bestuderen.

Worldwide Centers of Commerce Index, Mastercard

Deze ranglijst van 75 steden van MasterCard is opgesteld aan de hand van onderzoek door acht onafhankelijke experts op het gebied van economie, stedelijke ontwikkeling en sociale wetenschap (waaronder Professor Saskia Sassen, Professor Peter J. Taylor en Dr. Anthony Pellegrini). Op basis van zes verschillende dimensies (juridisch- en politiek framework, economische stabiliteit, ease of doing business, financiële flow, business center en kenniscreatie en informatie) is een overkoepelende index opgesteld. De eerste editie van deze samengestelde ranglijst is verschenen in 2007 en in 2008 is een tweede editie uitgebracht. Omdat ook deze publicatie nog maar twee keer is uitgegeven, is het niet mogelijk een verandering van de positie van Amsterdam over de tijd te constateren.

World Knowledge Competitiveness Index (WKCI), Cardiff School of Management

De World Knowledge Competitiveness Index (WKCI) wordt gepubliceerd door de Cardiff School of Management samen met Robert Huggins (die ook de European Competitiveness Index publiceert). In 2008 zijn er in totaal 145 regio's meegenomen, waaronder 63 uit Noord-Amerika, 54 uit Europa en 28 uit Azië en Oceanië. In Europa wordt de indeling van NUTS-1 regio's aangehouden, wat voor Nederland betekent dat het is ingedeeld in vier regio's (Noord-, Oost-, West-, en Zuid-Nederland). Indicatoren die zijn meegenomen in deze studie om de kennisintensiteit van de regio's te meten zijn: arbeidsproductiviteit, investeringen in R&D activiteiten, uitgaven aan onderwijs, arbeidsdeelname, ICT infrastructuur, toegang tot private equity en werkgelegenheid in kennisintensieve industrieën. In totaal is de WKCI vijf maal uitgegeven, waardoor er inzicht geboden wordt in de ontwikkeling van de positie van de NUTS-regio West-Nederland.

2.2 Meervoudige ranglijsten (op alfabetische volgorde)

Prices and Earnings, UBS

De United Bank of Switzerland (UBS) publiceert sinds 1971 het rapport 'Prices and Earnings'. In de periode waarnaar wij voor dit onderzoek kijken is het rapport verschenen in 2000, 2003, 2006 en 2009. In deze rapportage worden 73 steden met elkaar vergeleken op het gebied van kosten, salarissen en prijzen.

Randstad Monitor, TNO

De Randstad monitor is een uitgave van TNO die de positie van de Randstad ten opzichte van andere Europese stedelijke regio's weergeeft. In de laatst verschenen editie (2010) wordt de periode 1995-2008 bestudeerd. De monitor gebruikt geen totaalindicator maar geeft een overzicht van de economische ontwikkeling van de Randstad. Het accent in de monitor ligt op statistische gegevens op economisch, innovatief, kwalitatief, ruimtelijk en sociaal vlak. Aan de hand van de ontwikkeling van deze indicatoren wordt beoordeeld of er vooruitgang wordt geboekt op de gekozen onderwerpen.

Survey on the perception of life in European Cities, European Union

De Europese Unie (directoraat regionaal beleid) heeft tot op heden drie maal haar 'Survey on the perception of the quality of life in European cities' uitgegeven (in 2004, 2007 en 2010). In 2004 werden er 31 Europese steden meegenomen, inmiddels is dit onderzoek uitgebreid naar 75 Europese steden. In het onderzoek wordt de inwoners van de specifieke steden gevraagd naar hun mening over bijvoorbeeld de veiligheid in de stad, de mogelijkheid tot het vinden van goede huisvesting voor een redelijke prijs, het gemak om een baan te vinden en de tevredenheid met het openbaar vervoer in een stad.

2.3 Enkelvoudige ranglijsten (op alfabetische volgorde)

European Investment Monitor (EIM), Ernst & Young

Actuele investeringsprojecten binnen Europa worden door bijgehouden in de European Investment Monitor (EIM) van Ernst & Young. De EIM registreert permanent daadwerkelijke grensoverschrijdende investeringen en expansies van internationale bedrijven in Europa. De investeringsprojecten zijn onder andere onder te verdelen naar sector, type investering (greenfield/ brownfield), activiteit (bijvoorbeeld hoofdkantoor of shared service center) en land van herkomst. De EIM bestrijkt de periode 1997 - 2009, wat het mogelijk maakt een ontwikkeling in de tijd te observeren voor de steden in de monitor.

International Congress and Conventions Association (ICCA)

Elk jaar inventariseert de International Congress and Convention Association (ICCA) de internationale associatiecongressen die wereldwijd plaatsvinden. Het ICCA neemt in haar statistieken alleen congressen op van associaties en hanteert de volgende criteria: een minimum van 50 deelnemers; het congres moet op een reguliere basis worden georganiseerd; en het congres moet circuleren tussen minimaal drie landen. Dit laatste criterium betekent dat als het congres in het eerste jaar in Nederland plaatsvindt, er in het vierde jaar pas weer een congres in Nederland mag plaatsvinden. Er is informatie beschikbaar over de aantallen congressen over de periode 2000-2008, wat het mogelijk maakt om een verandering in de tijd te kunnen zien.

2.4 Conclusie

Op basis van bovenstaande analyse van de verschillende ranglijsten blijkt dat er slechts enkele ranglijsten zijn die voldoen aan de criteria dat: Amsterdam in de ranking moet voorkomen; de ranking een tijdreeks moet beslaan; en de ranking internationaal moet zijn en dus meerdere steden met elkaar dient te vergelijken. Van de samengestelde ranglijsten komen er op basis van deze criteria slechts 2 in aanmerking voor nadere analyse (zie Hoofdstuk 4): de European Cities Monitor en de World Knowledge Competitiveness Index. Door het lage aantal is besloten de Amsterdam City Index toch mee te nemen, ondanks dat het geen vergelijking van verschillende steden betreft. Daarnaast zullen de besproken enkelvoudige ranglijsten meegenomen worden. Afhankelijk van de uitkomsten zal later bepaald worden of er nog enkelvoudige indicatoren uit de meervoudige ranglijsten aan de analyse zullen worden toegevoegd.

3 Tijdreeksanalyse van totaalscores Amsterdam

3.1 De positie van Amsterdam op verschillende ranglijsten (2000-2010)

In dit hoofdstuk wordt de positie van Amsterdam in de verschillende ranglijsten geanalyseerd. Hierbij wordt gekeken naar veranderingen in de positie van Amsterdam over de afgelopen tien jaar (indien mogelijk), waarbij we kijken naar ranglijsten die een samengestelde of enkelvoudige indicator hebben.

Tabel 2: Ranking Amsterdam in de verschillende samengestelde ranglijsten												
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	Verandering
European Cities Monitor (C&W)	4	5	5	5	5	6	6	5	6	8		-
Amsterdam City Index						100	101	106	112	112	-	+
World Knowledge Competitiveness Index (Huggins)			64	80	84	77			19			+
Quality of Living Index (Mercer)						12	13	13	13	13	13	=
Competitive Alternatives (KPMG)			-		21		6		-		11	+
Quality of Life index (Monocle)								-	18	21	-	-
Global Power City Index (Japan)									7	8		-
Worldwide Centers of Commerce Index (Mastercard)								11	10			+
European Competitiveness Index (Huggins)					14				18			-
ICCA (aantal congressen)	63	58	66	60	77	95	90	89	87			+
European Investment Monitor (aantal investeringen)	44	23	23	11	11	25	30	43	40	28		=

NB: Wanneer er een ' - ' is een cel is aangegeven, betekent dit dat er in het desbetreffende jaar wel een uitgave is geweest van deze ranking, maar dat Amsterdam er niet in voor kwam. Wanneer er helemaal niets in een cel staat, betekent dit dat er geen uitgave was in dit specifieke jaar. De kolom 'verandering' geeft een indicatie van de trend over de verschillende jaren heen.

In Tabel 2 is een overzicht gegeven van de positie van Amsterdam in de samengestelde ranglijsten. De ranglijsten zijn weergegeven op volgorde van volledigheid over de periode 2000-2010. In de laatste kolom is aangegeven van welke trend sprake is in de positie van Amsterdam in de jaren waarin een publicatie van de desbetreffende ranglijst plaatsvond. Een '+' betekent dat Amsterdam over de periode waarin de ranglijsten beschikbaar zijn aantrekkelijker is geworden volgens de index en dus op de ranglijst is gestegen. Wanneer er een daling heeft plaatsgevonden is Amsterdam ingehaald door andere steden (aangegeven met een '-'). Ook is het mogelijk dat de positie van Amsterdam over de tijd min of meer gelijk is gebleven. Dit is aangegeven door het '=' teken.

European Cities Monitor, Cushman & Wakefield

In de European Cities Monitor van Cushman & Wakefield is te zien dat de positie van Amsterdam is verslechterd in de periode 2000 - 2009. In 2000 bezette Amsterdam nog de vierde positie, in 2009 staat de stad op de achtste plaats van de 34 Europese steden die zijn meegenomen in de ranglijst. In 2009 wordt Amsterdam omringd door de steden Madrid, München, Berlijn en Milaan, terwijl Londen, Parijs en Frankfurt de top 3 bezetten.

Amsterdam City Index

De Amsterdam City Index is gebaseerd op een indexcijfer dat in 2005 op 100 is gesteld, waardoor het niet mogelijk is de verandering in de afgelopen jaren ten opzichte van andere steden aan te geven. Ten opzichte van 2005 is Amsterdam in 2009 aantrekkelijker geworden, maar het indexcijfer is constant gebleven ten opzichte van 2008.

World Knowledge Competitiveness Index (WKCI), Cardiff School of Management

In de World Knowledge Competitive Index worden in 2008 wereldwijd 145 regio's meegenomen in de analyse. Vooral in de periode 2005-2008 heeft de regio West-Nederland in de WKCI een sprong gemaakt (van 77 in 2005 naar 19 in 2008; in 2006 en 2007 zijn er geen uitgaven van de WKCI verschenen). In alle tot nu toe verschenen edities wordt staan Amerikaanse regio's in de top van de ranglijst. San Francisco, San José, Boston, Minneapolis, Austin, Hartford en Grand Rapids hebben allemaal in de top 3 gestaan. In de laatste twee edities is San José, de regio van Silicon Valley, de koploper.

Quality of Living Index, Mercer

De positie van Amsterdam op de Quality of Living ranglijst is in de periode 2005-2010 relatief stabiel gebleven. In 2006 is de stad één plaats gezakt naar de 13e positie, waarna het deze positie vol heeft weten te houden. Wenen, Zürich en Genève beslaan in 2010 de top drie. Amsterdam wordt omringd door de steden Kopenhagen, Wellington, Ottawa en Brussel. In totaal bestaat de ranglijst uit 215 steden.

Competitive Alternatives, KPMG

De KPMG publicatie 'Competitive Alternatives' wordt sinds 2002 uitgegeven. De geselecteerde steden verschillen per editie. Zo werd in 2002 enkel de regio West-Holland (Den Haag en omstreken) meegenomen en in 2008 alleen Utrecht als Nederlandse stad. In 2004, 2006 en 2010 werd de Amsterdam Area als studieobject genomen. In de ranglijst van grote internationale steden (meer dan twee miljoen inwoners in de regio) nam Amsterdam in 2004 positie 21 in. In 2010 is de regio Amsterdam gestegen naar positie 11 van een 6^e positie in 2006. In 2010 werden er 41 steden meegenomen in de analyse, terwijl dit in 2004 30 steden waren.

Quality of Life Index, Monocle

Amsterdam kwam in 2008 de ranglijst binnen op positie 18, maar zakte in 2009 naar positie 21. In 2010 is Amsterdam weer uit de Top 25 verdwenen, net als in 2007.

Global Power City Index, Institute for Urban Strategies Japan

In 2009 neemt Amsterdam in de Global Power City Index de achtste positie in, waar het in 2008 nog de zevende plaats bezette. Singapore streeft Amsterdam voorbij omdat het stijgt van de elfde naar de vijfde positie. De top drie werd zowel in 2008 als in 2009 bezet door New York, Londen en Parijs. De gehele ranglijst bestaat uit 35 steden.

Worldwide Centers of Commerce Index, Mastercard

In de Worldwide Centers of Commerce Index is Amsterdam één plaats gestegen in de periode 2007-2008 en heeft de plaats van Los Angeles overgenomen. Van de 75 steden staat Amsterdam in 2008 op de 10e positie. De top 3 bestaat uit de steden Londen, New York en Tokyo.

European Competitiveness Index (ECI), Robert Huggins Associates Ltd.

West-Nederland is in deze index in de periode 2004-2006 gedaald van de 14^e naar de 18^e positie (van de in totaal 91 regio's). De top 3 bestond in 2004 uit Uusimaa (Finland), Stockholm (Zweden) en Brussel (België). In 2006 heeft Brussel de koppositie overgenomen, gevolgd door Uusima en Île-de-France.

International Congress and Conventions Association (ICCA)

Het aantal internationale congressen in Amsterdam in de periode 2000-2008, geregistreerd door het ICCA, eerst is gestegen tot 95 in 2005, om vervolgens weer te dalen tot 87 congressen in 2008. Amsterdam neemt hiermee wereldwijd de zevende positie in, na steden als Parijs, Wenen, Barcelona en Singapore.

European Investment Monitor

Sinds 2000 is het aantal investeringen in Amsterdam gedaald van 44 in 2000 tot 11 buitenlandse investeringen in 2003 en 2004. Hierna is het aantal investeringen weer toegenomen tot 43 in 2007, maar is in 2009 weer gedaald tot 27 investeringen. Het is moeilijk hier een patroon in te ontdekken.

3.2 Conclusie

Op basis van deze analyse van verschillende ranglijsten kan gesteld worden dat Amsterdam op een aantal ranglijsten licht is gedaald in de afgelopen jaren (Cushman & Wakefield European Cities Monitor, Global Power City Index, European Competitiveness Index, Index International Congress and Convention Association, Monocle Quality of Life) of gelijk is gebleven (Mercer Quality of Living). Op andere ranglijsten is de positie van Amsterdam over de tijd gezien juist verbeterd (World Knowledge Competitiveness Index, Worldwide Centers of Commerce Index, Mastercard, International Congress and Convention Association, KPMG Competitive Alternatives). Het is belangrijk om te beseffen dat in een groter wordende wereld, waar het aantal opkomende metropolen toeneemt, het een goede prestatie is om als Amsterdam de positie te handhaven.

Het blijft echter slechts beperkt mogelijk om een conclusie te verbinden aan de verandering van Amsterdam op basis van deze ranglijsten, omdat veel van deze ranglijsten niet over een periode van 10 jaar verschenen zijn. In het volgende hoofdstuk gaan we dieper in op die ranglijsten die wel voor meerdere jaren aaneen beschikbaar zijn en kijken dan tevens naar de positie van enkele andere geselecteerde Europese steden.

4 De positie van Amsterdam in internationaal perspectief verklaard

In dit derde hoofdstuk wordt Amsterdam in internationaal perspectief geplaatst door het te vergelijken met zes andere Europese steden. Deze steden zijn Dublin, Düsseldorf, Genève, Londen, Parijs en Praag. In de analyse gebruiken we waar mogelijk dezelfde indicatoren als in de vorige hoofdstukken. Er is om meerdere redenen voor de zes geselecteerde steden gekozen:

Algemene redenen:

- ▶ In onderzoek van het Planbureau voor de Leefomgeving (2010) komt naar voren dat de belangrijkste concurrenten van de Randstad de steden Parijs, Milaan, Antwerpen, Dublin, Londen, Düsseldorf en München zijn.
- ▶ Op basis van de steden die in dit onderzoek naar voren komen, aangevuld met een aantal extra steden, is er een eerste analyse gemaakt van opvallende stijgingen en dalingen in een aantal ranglijsten uit de vorige hoofdstukken.
- ▶ Uit deze analyse kwamen de steden Dublin, Düsseldorf, Genève, Londen, Parijs en Praag naar voren.

In Tabel 3 wordt het aantal inwoners in de geselecteerde steden en de omliggende agglomeraties weergegeven. Wat betreft de inwoneraantallen is Amsterdam vergelijkbaar met Dublin, Düsseldorf en Praag. Genève is kleiner dan Amsterdam en Londen en Parijs zijn een stuk groter.

Tabel 3: Aantal inwoners in de geselecteerde steden							
	Amsterdam	Dublin	Düsseldorf	Genève	Londen	Parijs	Praag
Inwoners	755.200	506.200	585.000	188.200	7.683.300	2.183.500	1.250.000
Inwoners agglomeratie	1.497.300	1.187.200	1.300.000	454.900	13.219.500	11.885.800	1.900.000

Bron: International Comparisons 2009/ 2010

Naast de algemene redenen om voor deze steden te kiezen, zijn er ook per stad nog argumenten te noemen waarom juist deze interessant zijn om te vergelijken met Amsterdam:

- ▶ **Dublin:** Dublin heeft lange tijd onder meer veel call centres en shared services centres aangetrokken, maar heeft op dit gebied de laatste jaren terrein verloren. Ook in bruto binnenlands product (BBP) en werkgelegenheid is Dublin relatief sterk achteruit gegaan waardoor het niet meer de status van Europese tijger heeft. Positief aan Dublin is dat ze er de Engelse taal beheersen, een aantrekkelijk belastingklimaat hebben en er is aan ruimte geen gebrek. Goed dus om te kijken of op basis van de ranglijsten een idee gekregen kan worden waarom er terrein verloren is in het aantal buitenlandse investeringen.
- ▶ **Düsseldorf:** Düsseldorf is gekozen als Duitse stad omdat Düsseldorf meer varieert in positie op de verschillende ranglijsten zit dan bijvoorbeeld Frankfurt. Daarnaast lopen er veel handelsstromen tussen Nederland en de regio Noordrijn-Westfalen. Doordat Frankfurt een meer eenzijdige focus op de financiële sector heeft, is er voor gekozen Düsseldorf mee te nemen in de analyse omdat deze, net als Amsterdam, een gevarieerdere economie heeft. Daarnaast heeft Düsseldorf heet van oudsher een sterke concentratie van Japanse bedrijven en personen, die je ook vindt in de Amsterdamse regio. Deze beide regio's concurreren zeker op dit vlak.
- ▶ **Genève:** Doordat Genève veel hoofdkantoren aan weet te trekken en dit ook een van de speerpunten van het Amsterdamse beleid is, is ervoor gekozen Genève mee te nemen in de analyse.
- ▶ **Londen:** Londen wordt gezien als de top van Europa, waar Amsterdam in het aantrekken van buitenlandse investeringen nog van hoopt te kunnen leren.
- ▶ **Parijs:** Evenals Londen is Parijs geselecteerd om haar koplopersrol in Europa en de lessen die hieruit geleerd kunnen worden voor Amsterdam.

- **Praag:** Praag ligt in Oost-Europa, wat een belangrijke regio is om mee te nemen in een onderzoek naar vestigingsplaatsfactoren. Daarnaast is Praag lang een low cost location geweest, maar verliest nu terrein op dat gebied door de sterk gestegen lonen en vastgoedprijzen.

4.1 Overkoepelende scores

Een eerste inzicht in de positie van Amsterdam vergeleken met de andere steden wordt gegeven door te kijken naar de overkoepelende scores van de steden. Hierbij worden de posities van deze steden op de European Cities Monitor, de World Knowledge Competitiveness Index en de Quality of Living Index bekeken. De eerste twee worden in de volgende paragraaf nader geanalyseerd. Voor de Quality of Living Index is dit niet mogelijk, zoals aangegeven in Hoofdstuk 2.

European Cities Monitor, Cushman & Wakefield

De vergelijking van Amsterdam met de geselecteerde steden op basis van de European Cities Monitor (Tabel 4) laat zien dat Londen en Parijs in de afgelopen periode stabiel op de eerste en tweede plaats staan. De positie van Amsterdam is beter en eveneens stabiel dan die van de andere vier steden, waartussen meer variatie plaatsvindt.

Tabel 4: Positie geselecteerde steden op ranglijst European Cities Monitor: totaal, 2000-2009

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Amsterdam	5	5	5	5	6	6	5	6	8
Dublin	13	12	12	12	12	11	11	15	18
Düsseldorf	17	13	16	18	16	14	16	12	15
Londen	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Genève	12	14	15	17	18	20	12	11	11
Parijs	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Praag	21	16	17	13	13	13	14	19	21

World Knowledge Competitiveness Index (WKCI), Cardiff School of Management

De World Competitiveness Index (WKCI) laat zien dat de regio West-Nederland sterk gestegen is op deze ranglijst (Tabel 5). In 2008 neemt West-Nederland positie 19 in op de ranglijst, waar het in 2002 nog positie 64 innam. West-Nederland behaalt hiermee de hoogste positie van de geselecteerde regio's.

Tabel 5: Ranking geselecteerde steden in de World Knowledge Competitiveness Index

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
West-Nederland (Amsterdam)	64	80	84	77	-	-	19
Île-de-France (Parijs)	63	54	34	29	-	-	29
Londen	50	68	46	56	-	-	102
Noordrijn-Westfalen (Düsseldorf)	81	95	97	94	-	--	113
Praag	-	93	112	116	-	-	132
Southern and Eastern Ireland (Dublin)	73	91	91	74	-	-	84
Zwitserland (Genève)	25	49	45	44	-	-	28

Quality of Living Index, Mercer

De Quality of Living Index (Tabel 6) laat zien dat de positie van de steden over de afgelopen jaren redelijk stabiel is gebleven. Het beste leefklimaat is volgens deze index te vinden in Genève, gevolgd door Düsseldorf.

Tabel 6: Positie geselecteerde steden op ranglijst Quality of Living, 2005 - 2010						
	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Amsterdam	12	13	13	13	13	13
Dublin	22	24	27	25	25	26
Düsseldorf	5	6	5	6	6	6
Genève	2	2	2	2	3	3
Londen	39	39	39	38	38	39
Parijs	33	33	33	32	33	34

4.2 De positie van Amsterdam verklaard

In Hoofdstuk 3 is een analyse gemaakt van ranglijsten met samengestelde en enkelvoudige indicatoren waaruit bleek dat Amsterdam in een aantal ranglijsten de afgelopen jaren enkele posities is gedaald, maar in andere ranglijsten juist is gestegen. In de vorige paragraaf zijn deze indicatoren in internationaal perspectief geplaatst. In deze paragraaf gaan we dieper in op de vraag op welke factoren Amsterdam beter of slechter is gaan scoren in de afgelopen jaren. Hiervoor bekijken we de achterliggende informatie die de positie van de steden bepaalt (dwz de onderliggende locatiefactoren die een samengestelde ranglijst bepalen) en die een daling of stijging veroorzaken van de positie van Amsterdam.

Zoals in Hoofdstuk 2 toegelicht, zijn er op basis van de gestelde criteria slechts 3 ranglijsten geselecteerd voor nadere analyse:

- ▶ De European Cities Monitor van Cushman & Wakefield;
- ▶ De World Competitiveness Index;
- ▶ De Amsterdam City Index.

Alleen voor de eerste twee ranglijsten is het mogelijk om een vergelijking op internationaal niveau te maken. Daarom zullen de bovenstaande samengestelde ranglijsten aangevuld worden met informatie uit de enkelvoudige en eventueel meervoudige ranglijsten.

4.2.1 Samengestelde ranglijsten

European Cities Monitor, Cushman & Wakefield

De European Cities Monitor is opgebouwd uit twaalf verschillende onderdelen. In de laatste kolom is aangegeven of de er over de jaren heen een (sterke) stijging in de ranglijst heeft plaats gevonden (+ of ++) of een (sterke) daling (- of --) Wanneer er een '=' is aangegeven, betekent dit dat de positie van Amsterdam over de periode 2001-2009 min of meer gelijk is gebleven.

Tabel 7: Positie Amsterdam op de verschillende indicatoren European Cities Monitor										
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	Verandering
Gemakkelijke toegang tot de markt	5	5	5	7	6	4	4	5	9	-
Beschikbaarheid gekwalificeerde werknemers	5	8	6	7	9	9	6	5	5	=
Kwaliteit van telecommunicatie	5	8	6	7	9	10	7	10	7	-
Externe transport links	4	4	4	4	4	4	4	4	4	=
Arbeidskosten	13	13	13	12	17	26	17	18	25	--
Prijs/kwaliteitsverhouding kantoorruimte	15	13	13	14	16	19	12	12	18	-
Overheid stimuleert (ondernemers)klimaat	3	3	4	8	10	11	9	12	7	--
Beschikbaarheid kantoorruimte	10	8	13	15	16	15	15	17	14	-
Talenkennis	2	2	2	2	3	2	2	2	3	=
Binnenstedelijke bereikbaarheid	10	8	7	7	12	10	4	9	8	=
Quality of life voor werknemers	15	13	8	8	17	11	10	8	12	+
Vrijheid van vervuiling	11	11	8	8	11	12	9	8	11	=

Bron: Cushman & Wakefield

Vooraf op de indicatoren 'arbeidskosten' en 'klimaat dat overheid creëert' is Amsterdam sterk gedaald in de ranglijsten. Ook op de factoren 'gemakkelijke toegang tot de markt', 'kwaliteit van telecommunicatie', 'prijs/kwaliteitsverhouding kantoorruimte' en 'beschikbaarheid van kantoorruimte' is Amsterdam gedaald op de ranglijst. Wanneer we de fluctuaties in de ranglijsten van de geselecteerde steden bekijken, vallen er een aantal indicatoren op die in de meeste steden fluctueren over de tijd. Deze zijn:

- ▶ Arbeidskosten;
- ▶ Beschikbaarheid gekwalificeerde werknemers;
- ▶ Prijs/kwaliteitsverhouding kantoorruimte;
- ▶ Beschikbaarheid van kantoorruimte.

Op basis van onze ervaring zijn dit tevens belangrijke factoren in locatiekeuzemodellen van bedrijven, met name voor hoofdkantoren en Europese verkoop- en service kantoren. Voor deze indicatoren zal een vergelijking worden gemaakt voor de geselecteerde steden. Ook is een vergelijking gemaakt voor de indicator 'overheid stimuleert (ondernemers)klimaat' omdat Amsterdam hier over de afgelopen jaren relatief sterk op is gedaald (het overzicht van de rankings van de geselecteerde steden voor alle twaalf onderdelen is te vinden in Bijlage 2).

In Tabel 8 is de positie van de geselecteerde steden op de indicator 'arbeidskosten' te vinden. Niet alleen Amsterdam daalt in de ranglijst, ook de steden Dublin, Genève, Londen, Parijs en Praag zijn minder aantrekkelijk geworden op het gebied van arbeidskosten volgens de 500 leidinggevendsten van bedrijven die door Cushman & Wakefield zijn ondervraagd. Ook Praag, dat recentelijk nog bekend stond als een lage-lonen locatie is in de afgelopen minder aantrekkelijk geworden op dit gebied. Steden die op dit moment bekend staan om de lage kosten en de top 3 uitmaken van deze ranglijst in 2009, zijn Boekarest, Istanbul en Boedapest.

Tabel 8: Positie geselecteerde steden op de indicator 'arbeidskosten'										
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	Verandering
Amsterdam	13	13	13	12	17	26	17	18	25	--
Dublin	8	6	10	7	8	10	9	13	14	-
Düsseldorf	25	23	24	22	17	22	23	25	24	=
Genève	29	29	28	30	28	32	32	32	33	-
Londen	17	17	17	24	22	16	25	29	28	--
Parijs	21	22	23	20	24	20	20	20	28	-
Praag	2	1	3	2	3	4	4	4	6	-

Ook op het gebied van de 'prijs/ kwaliteitsverhouding kantoorruimte' (Tabel 9) zijn bijna alle steden gedaald in aantrekkelijkheid. Alleen Genève is min of meer constant gebleven in de afgelopen jaren maar stond al erg laag op de ranglijst. Vooral Dublin is sterk gedaald in aantrekkelijkheid. De Engelse steden Leeds en Birmingham staan in 2009 bovenaan in de ranglijst, gevolgd door Warschau.

Tabel 9: Positie geselecteerde steden op de indicator 'prijs/ kwaliteitsverhouding kantoorruimte'										
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	Verandering
Amsterdam	15	13	13	14	16	19	12	12	18	-
Dublin	4	10	8	5	10	11	12	15	16	--
Düsseldorf	13	14	15	13	17	21	17	19	21	-
Genève	29	28	29	30	28	33	31	31	27	=
Londen	15	19	20	22	24	28	18	24	23	-
Parijs	17	17	17	21	21	17	16	18	24	-
Praag	9	2	6	2	3	4	8	6	11	-

Ook op een andere indicator met betrekking tot vastgoed, nl. de beschikbaarheid van kantoorruimte (Tabel 10), zijn de meeste geselecteerde steden over de periode 2001-2009 gedaald. Alhoewel de rankings per jaar verschillen is er voor alle steden, behalve voor Londen, een neerwaartse tendens zichtbaar. Het blijkt dus dat de indruk bestaat onder de 500 leidinggevendsten dat de beschikbaarheid van kantoorruimte in Amsterdam in 2009 minder is dan in 2001. De top 3 bestaat uit Berlijn, Londen en Madrid.

Tabel 10: Positie geselecteerde steden op de indicator 'Beschikbaarheid van kantoorruimte'										
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	Verandering
Amsterdam	10	8	13	15	16	15	15	17	14	-
Dublin	11	12	15	8	11	21	17	23	17	-
Düsseldorf	14	16	16	30	27	20	23	21	21	-
Genève	26	29	27	30	27	33	28	28	33	-
Londen	2	1	2	1	3	1	2	5	2	=
Parijs	4	6	4	3	9	5	5	7	13	--
Praag	19	9	20	18	14	16	19	19	23	-

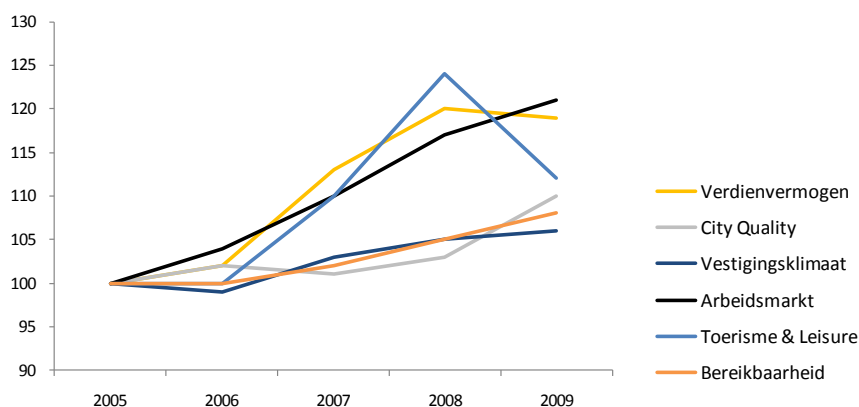
Een laatste opvallende indicator voor Amsterdam is 'Overheid stimuleert (ondernemers) klimaat' (Tabel 11). De vraag die hier aan de 500 leidinggevendsten van Europese bedrijven is gesteld is: Wat is de top drie van steden in Europa die het ondernemersklimaat door middel van belastingmaatregelen en de beschikbaarheid van financiële incentives stimuleren? Amsterdam is hierin gedaald van positie 3 (2002) naar positie 7 in 2009, en stond zelfs op positie 12 in 2008. De positie van de overige steden is redelijk stabiel gebleven en Genève is zelfs gestegen op de

ranglijsten en staat nu op positie 2. Dublin staat al jaren stabiel op de eerste plaats met een aantrekkelijk overheidsklimaat. De derde positie wordt in 2009 ingenomen door Warschau.

Tabel 11: Positie geselecteerde steden op de indicator 'overheid stimuleert (ondernemers) klimaat'										
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	Verandering
Amsterdam	3	3	4	8	10	11	9	12	7	--
Dublin	1	1	1	1	1	1	1	1	1	=
Düsseldorf	30	25	28	28	23	24	27	25	31	=
Genève	7	13	10	13	12	16	14	5	2	+
Londen	2	2	3	6	6	5	2	5	4	-
Parijs	16	14	15	14	17	17	15	16	17	=
Praag	11	9	2	2	2	3	3	9	12	=

Amsterdam City Index

De Amsterdam City Index is samengesteld uit in totaal 39 indicatoren die zijn ingedeeld in zes categorieën. Deze zijn verdienvermogen, city quality, vestigingsklimaat, arbeidsmarkt, toerisme & leisure en bereikbaarheid. De ontwikkeling van deze zes categorieën is weergegeven in Figuur 2. Hieruit blijkt dat arbeidsmarkt en verdienvermogen de sterkste stijging hebben gekend in de periode 2001-2009. Toerisme & Leisure is na een piek in 2008 in 2009 weer gedaald.

Figuur 2: Amsterdam in de Amsterdam City Index naar subindicator, 2005-2009

Een totaal overzicht van alle 39 onderliggende factoren is gegeven in Bijlage 4. De locatiefactoren die het sterkst zijn gestegen op de index in de periode 2005-2009 zijn:

- ▶ Huurprijs winkels stad (stijging van de gemiddelde prijs van 100 naar 173);
- ▶ Huizenprijs binnenstad (stijging koopprijs per perceel; als indicator voor verdienend vermogen vastgoedsector van 100 naar 144);
- ▶ Goederenomslag haven (toename goederenomslag van 100 naar 141);
- ▶ Werkloosheid (daling van werkloosheid; indexcijfer van 100 naar 161);
- ▶ Bezoekers Passenger Terminal Amsterdam (stijging aantal bezoekers van 100 naar 147)
- ▶ Aangiften diefstal binnenstad (daling totaal aantal aangiften van 100 naar 132).

Naast deze sterk gestegen indicatoren zijn er ook aantal indicatoren die in de periode 2005-2009 zijn gedaald en in 2009 onder het niveau van 2005 staan. Dit zijn:

- ▶ Bezoekersaantallen grootwinkelbedrijf binnenstad (daling aantal bezoekers van 100 naar 95);
- ▶ Aangiften geweld binnenstad (toename aantal aangiften van 100 naar 99);

- ▶ Concurrentiekracht op basis van European Cities Monitor (daling van 100 naar 83);
- ▶ Hotelovernachtingen in 3, 4 en 5 sterrenhotels (daling aantal overnachtingen van 100 naar 94);
- ▶ Rondvaartbezoekers (daling aantal bezoekers van 100 naar 95).

Helaas is het niet mogelijk om deze indicatoren te vergelijken met de scores voor andere Europese steden, omdat deze data niet aanwezig is.

World Knowledge Competitiveness Index (WKCI)

De World Knowledge Competitiveness Index bestaat uit vijf verschillende onderdelen. Deze zijn:

- ▶ Human Capital
- ▶ Knowledge Capital
- ▶ Regional economy outputs
- ▶ Financial capital
- ▶ Knowledge sustainability

Al deze onderdelen bestaan uit een aantal factoren op basis waarvan een overkoepelende indicator voor het betreffende onderdeel wordt bepaald. Zo bestaat 'regional economy outputs' bijvoorbeeld uit data over arbeidsproductiviteit, gemiddelde bruto inkomsten en werkloosheidscijfers. In tegenstelling tot de European Cities Monitor is deze ranglijst dus gebaseerd op harde data en niet op meningen van leidinggevenden in het bedrijfsleven. In Tabel 12 de positie van Amsterdam (regio West-Nederland) in de WKCI aangegeven. Het valt op dat er in de periode 2002 - 2008 sterke stijgingen en dalingen hebben plaatsgevonden op de ranglijst. Dit is ook het geval voor de overige geselecteerde steden (zie Bijlage 4). Voor Amsterdam vonden er in deze periode voornamelijk grote veranderingen plaats op de factoren:

- ▶ Aantal managers per 1.000 werknemers;
- ▶ Werkgelegenheid in de IT en computer sector;
- ▶ Uitgaven aan R&D door de overheid;
- ▶ Uitgaven aan R&D door het bedrijfsleven;
- ▶ Gemiddelde bruto maandelijkse inkomsten.

Wanneer we ook de ontwikkelingen van de andere steden meenemen, komen er een aantal indicatoren naar voren waarop meerdere steden sterk fluctueren voor wat betreft hun positie op de ranglijst. Dit zijn:

- ▶ Werkloosheid;
- ▶ Arbeidsparticipatie;
- ▶ Per capita uitgave aan R&D door de overheid;
- ▶ Per capita publieke uitgave aan basis- en middelbaar onderwijs;
- ▶ Per capita publieke uitgave aan hoger onderwijs;
- ▶ Aantal managers per 1000 werknemers.

Deze indicatoren worden in de navolgende tabellen toegelicht.

Tabel 12: Positie Amsterdam (regio West- Nederland) op de verschillende indicatoren uit de World Knowledge Competitiveness Index							
		2002	2003	2004	2005	2008	Verandering
Overall ranking: Knowledge Competitiveness Index		64	80	84	77	19	++
Knowledge Intensity Ratio			88	91	85	25	++
GDP per capita			64	69	65	68	=
Human Capital	Arbeidsparticipatie	65	67	64	35	57	=
	Aantal manager per 1000 werknemers	63	62	59	19	33	++
	Werkgelegenheid in IT en Computer industrie per 1000 inwoners	59	85	107	101	129	--
	Werkgelegenheid in biotech & chemie per 1000 inwoners	39	63	65	46	51	-
	Werkgelegenheid in automotive & mechanical engineering per 1000 inwoners	66	89	90	88	95	-
	Werkgelegenheid in instrumentatie en elektronische machinerie per 1000 inwoners	74	97	92	85	96	-
	Werkgelegenheid in high-tech services per 1000 inwoners	31	24	28	26	13	+
Knowledge Capital Components	Per capita uitgave aan R&D door de overheid	25	21	23	65	85	--
	Per capita uitgave aan R&D door het bedrijfsleven	66	81	81	87	107	--
	Aantal geregistreerde patenten per miljoen inwoners	77	79	83	108	115	-
Financial Capital	Private Equity in \$ per capita			59	44	36	+
Regional Economy Outputs	Arbeidsproductiviteit	72	71	79	34	37	+
	Gemiddelde bruto maandelijkse inkomsten	63	80	77	60	19	++
	Werkloosheid (inverse)	28	18	2	8	29	=
Knowledge Sustainability	Per capita publieke uitgave aan basis- en middelbaar onderwijs	73	77	81	76	73	=
	Per capita publieke uitgave aan hoger onderwijs	65	66	78	65	97	-

In Tabel 13 is te zien dat de positie van Amsterdam relatief stabiel gebleven is op het gebied van werkloosheid (alhoewel Amsterdam in de jaren 2003-2005 een opleving kende), maar dat dit voor de meeste ander regio's niet zo is. Düsseldorf, Londen en Parijs zijn sterk gedaald in deze periode.

Tabel 13: Positie geselecteerde regio's op de indicator 'werkloosheid'						
	2002	2003	2004	2005	2008	Verandering
Amsterdam (West-Nederland)	28	18	2	8	29	=
Dublin (Zuid- en Oost Ierland)					37	
Düsseldorf (Noordrijn-Westfalen)	83	109	107	113	133	--
Genève (Zwitserland)	22	21	8	18	27	-
Londen	80	100	71	98	115	--
Parijs (Île-de-France)	85	112	109	120	132	--
Praag	-	41	10	21	13	++

In Tabel 14 wordt de ranglijst voor de indicator 'arbeidsparticipatie' weergegeven. Ook hier is de positie van Amsterdam redelijk stabiel. Düsseldorf, Parijs, Praag en in mindere mate Londen zijn allemaal gedaald in deze ranglijst.

Tabel 14: Positie geselecteerde regio's op de indicator 'arbeidsparticipatie'						
	2002	2003	2004	2005	2008	Verandering
Amsterdam (West-Nederland)	65	67	64	35	57	=
Dublin (Zuid- en Oost Ierland)					92	
Düsseldorf (Noordrijn-Westfalen)	82	110	111	107	133	--
Genève (Zwitserland)	35	105	42	18	35	=
Londen	53	69	75	43	77	-
Parijs (Île-de-France)	63	78	83	64	96	--
Praag		68	69	54	91	--

Tabel 15 geeft de positie van de geselecteerde regio's op de indicator 'per capita uitgaven aan R&D door de overheid' aan. Op deze ranglijst is Amsterdam sterk gedaald in de periode 2002-2008 en neemt het in 2008 de 85^e positie in. Dit geldt overigens voor vrijwel alle regio's.

Tabel 15: Positie geselecteerde regio's op de indicator 'Per capita uitgaven aan R&D door de overheid'						
	2002	2003	2004	2005	2008	Verandering
Amsterdam (West-Nederland)	25	21	23	65	85	--
Dublin (Zuid- en Oost Ierland)					117	
Düsseldorf (Noordrijn-Westfalen)	40	49	50	86	98	--
Genève (Zwitserland)	62	92	108	118	139	--
Londen	58	68	55	99	108	--
Parijs (Île-de-France)	10	11	15	27	44	--
Praag		3	6	18	23	-

De ranking van Amsterdam op de indicator 'per capita publieke uitgaven aan basis- en middelbaar onderwijs' (Tabel 16) is voor Amsterdam redelijk stabiel gebleven en Amsterdam staat in 2008, net als in 2002 op positie 73. Het is opvallend te zien dat Genève is gedaald van de eerste positie naar positie 47, terwijl Parijs een omgekeerde beweging meemaakt; het stijgt van positie 58 naar de tweede plaats in 2008.

Tabel 16: Positie geselecteerde regio's op de indicator 'Per capita publieke uitgave aan basis- en middelbaar onderwijs'						
	2002	2003	2004	2005	2008	Verandering
Amsterdam (West-Nederland)	73	77	81	76	73	=
Dublin (Zuid- en Oost Ierland)					137	
Düsseldorf (Noordrijn-Westfalen)	86	96	98	87	97	-
Genève (Zwitserland)	1	46	25	7	47	--
Londen	66	101	68	88	46	+
Parijs (Île-de-France)	58	57	63	47	2	++
Praag		73	78	115	126	--

In Tabel 17 zijn de uitgaven van overheid aan hoger onderwijs te zien. De enige regio die hier sterk stijgt is net als in Tabel 16 de regio Parijs. Alle overige steden dalen op de ranglijst, waarbij ook hier Genève opvallend sterk achteruitgaat.

Tabel 17: Positie geselecteerde regio's op de indicator 'Per capita publieke uitgave aan hoger onderwijs'						
	2002	2003	2004	2005	2008	Verandering
Amsterdam (West-Nederland)	65	66	78	65	97	-
Dublin (Zuid- en Oost Ierland)					129	
Düsseldorf (Noordrijn-Westfalen)	57	75	75	69	108	--
Genève (Zwitserland)	6	73	58	23	46	--
Londen	87	69	89	82	99	-
Parijs (Île-de-France)	55	70	68	62	6	++
Praag		93	87	94	67	-

Tabel 18 laat de posities van de verschillende steden zien voor het aantal managers per 1000 werknemers. Hierop laten Amsterdam en Parijs een verbetering van hun positie zien, terwijl de andere steden dalen op de ranglijst.

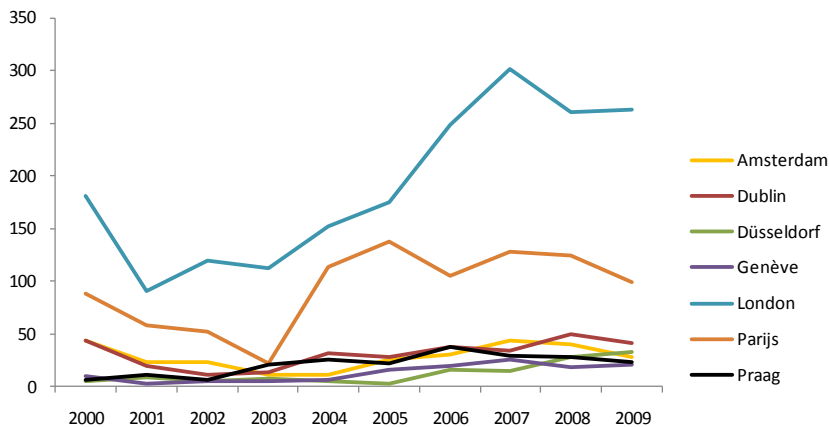
Tabel 18: Positie geselecteerde regio's op de indicator 'Aantal managers per 1000 werknemers'						
	2002	2003	2004	2005	2008	Verandering
Amsterdam (West-Nederland)	63	62	59	19	33	++
Dublin (Zuid- en Oost Ierland)					4	
Düsseldorf (Noordrijn-Westfalen)	85	109	112	102	113	--
Genève (Zwitserland)	36	88	92	47	55	-
Londen	66	70	2	4	80	-
Parijs (Île-de-France)	34	27	21	7	7	++
Praag			10	11	22	-

4.2.2 Enkelvoudige ranglijsten

Zoals eerder aangegeven is ook hier naar twee enkelvoudige ranglijsten gekeken voor wat betreft de verschillen tussen de steden. Het betreft de European Investment Monitor en de International Congress and Convention Association. Voor deze laatste bron blijken de scores echter niet of nauwelijks te fluctueren over de betreffende periode, dus is deze niet in detail opgenomen in deze paragraaf.

European Investment Monitor, Ernst & Young

Londen weet duidelijk de meeste buitenlandse investeringen aan te trekken, zoals te zien is in Figuur 3. Ook Parijs weet veel buitenlandse investeringen aan te trekken maar toch duidelijk minder dan Londen. De verschillen tussen de overige steden zijn kleiner. Düsseldorf laat in de periode 2005-2009 een stijging zien in het aantal buitenlandse investeringen, waardoor het nu op hetzelfde niveau zit als Amsterdam. Dublin ontvangt iets meer investeringen dan Amsterdam, terwijl Praag en Genève minder investeringen ontvangen.

Figuur 3: Aantal buitenlandse investeringen in geselecteerde steden

4.3 Conclusie

Op basis van de analyse van geselecteerde ranglijsten kan gesteld worden dat Amsterdam de afgelopen jaren op bepaalde factoren is gestegen en op andere factoren juist gedaald. Wij hebben aandacht besteed aan die factoren waarin een (sterke) verandering van de positie van de geselecteerde steden en regio's in de periode 2000 - 2009. In de European Cities Monitor waren vooral de indicatoren 'arbeidskosten', 'prijs/ kwaliteitsverhouding kantoorruimte' en 'beschikbaarheid van kantoorruimte' de oorzaak van veranderingen van de steden op de overkoepelende ranglijst. De daling op de ranglijst voor deze indicatoren geldt voor de meeste geselecteerde steden. Voor Amsterdam speelde de verminderde aantrekkelijkheid van de mate waarin de overheid het (ondernemers)klimaat stimuleert ook een rol in de daling van de positie op de European Cities Monitor.

De Amsterdam City Index is alleen beschikbaar voor Amsterdam waardoor het niet mogelijk is om de positie van Amsterdam internationaal te vergelijken. De afgelopen jaren is Amsterdam volgens deze index onder andere aantrekkelijker geworden op het gebied van een daling van de werkloosheid en huurprijzen van huizen en winkels. Hiertegenover staat dat de aantrekkelijkheid van Amsterdam is gedaald op onder andere een toename van het aantal geweldsaangiften en een afname van de concurrentiekracht.

De derde ranglijst die is geanalyseerd is de World Knowledge Competitiveness Index. Deze index is gebaseerd op statistische data, in tegenstelling tot de European Cities Monitor die gebaseerd is op meningen van leidinggevenden uit het bedrijfsleven. Amsterdam is in de periode 2002-2008 gestegen op World Knowledge Competitiveness Index. Terwijl de geselecteerde steden op het gebied van werkloosheid en arbeidsparticipatie daalden, bleef Amsterdam op deze indicatoren stabiel, wat, als zodanig, bij een toenemende concurrentie tussen steden in Europa- en Wereldwijd een goede prestatie is. Op de indicator uitgaven aan R&D door de overheid is Amsterdam gedaald, net als de overige regio's. Wat betreft de enkelvoudige indicator de European Investment Monitor is duidelijk zichtbaar dat Londen en Parijs de meeste investeringen ontvangen. De andere stedelijke regio's, waaronder Amsterdam, liggen dichterbij elkaar in de buurt qua aantallen buitenlandse investeringen.

5 Stedelijke en bestuurlijke samenhang ter verbetering van het vestigingsklimaat

De analyse van vestigingsplaatsfactoren zoals die in voorgaande hoofdstukken heeft plaatsgevonden is belangrijk daar (de combinatie van) deze factoren een noodzakelijke voorwaarde vormen voor regionaal economische ontwikkeling. Bedrijven nemen hun locatiebeslissingen op basis van een combinatie van deze individuele factoren. Afhankelijk van sector en type activiteit worden verschillende factoren meer of minder belangrijk geacht. Aangezien andere regio's niet stilstaan is het voor de Noordvleugel zaak steeds te werken aan verbetering van de eigen vestigingsplaatsfactoren. In het licht hiervan is het dan ook goed om te kijken in welke mate en hoe stedelijke en bestuurlijke samenhang kan bijdragen aan de verbetering van het vestigingsklimaat van de Noordvleugel en de waarneming daarvan door relevante doelgroepen. Stedelijke en bestuurlijke samenhang wordt hierbij gedefinieerd als beleidscoördinatie ten behoeve van specialisatie en/of differentiatie van steden en gebieden en meer complementariteit binnen de Noordvleugel. Dit heeft als doel het vergroten van de concurrentiekracht van de gehele Noordvleugel, ook internationaal.

Om de Noordvleugel haar huidige positie te laten behouden en deze verder te versterken, moeten strategische keuzes gemaakt worden op bestuurlijk niveau. In dit hoofdstuk zullen elementen beschreven worden waarmee rekening gehouden zou kunnen worden bij het creëren van meer bestuurlijke samenhang met als doel om de Noordvleugel beter te laten scoren in internationale ranglijsten ten aanzien van het vestigingsklimaat. Daarbij is deze score geen doel op zichzelf, maar gaat het erom een goede naam te hebben bij duidelijk gedefinieerde doelgroepen. Met name internationale doelgroepen zijn namelijk niet primair geïnteresseerd in bestuurlijke grenzen, maar kijken in eerste instantie naar een gebied binnen een straal van bijvoorbeeld max. 1 uur reizen rondom de luchthaven, en definiëren daarmee voor zichzelf een regio Amsterdam, of metropool Amsterdam.

Een goed uitgangspunt is om te kijken naar de verschillende locatiefactoren die, op basis van de analyse in de voorgaande hoofdstukken, in de diverse rankings (mede) verantwoordelijk lijken te zijn voor een stijging of een daling van een stad op de ranglijst. Het betreft de volgende locatiefactoren:

- ▶ Arbeidskosten;
- ▶ Prijs/ kwaliteitsverhouding kantoorruimte;
- ▶ Beschikbaarheid van kantoorruimte;
- ▶ Werkloosheid;
- ▶ Arbeidsparticipatie;
- ▶ Per capita uitgaven aan R&D door de overheid;
- ▶ Per capita publieke uitgave aan basis- en middelbaar onderwijs;
- ▶ Per capita publieke uitgave aan hoger onderwijs;
- ▶ Aantal managers per 1000 werknemers.

Deze opsomming laat zien dat het een diversiteit aan factoren betreft die niet allemaal even eenvoudig te beïnvloeden zijn en zeker niet op alle bestuurlijke schaalniveaus. Sommige factoren kunnen op lokaal niveau opgepakt worden, andere daarentegen kunnen slechts op nationaal niveau beïnvloed worden. Daarnaast geldt dat het voor de indicatoren waar wel (in zekere mate) invloed op uitgeoefend kan worden belangrijk is dat te nemen acties gecoördineerd plaatsvinden omdat er alleen op die manier maximale spin-off bereikt kan worden. Een voorbeeld hiervan is de uitgaven aan R&D door de overheid: op het moment dat de verschillende besturen in de Noordvleugel ieder in hun eigen universiteit investeren, is dat misschien minder effectief in termen van verbetering van het vestigingsklimaat en de internationale zichtbaarheid daarvan dan wanneer er gezamenlijk geïnvesteerd wordt in het opzetten van een (Internationale) Business School in de Noordvleugel.

Dit voorbeeld geeft aan dat meer stedelijke en bestuurlijke samenhang zeker kan bijdragen aan verbetering van het vestigingsklimaat en de waarneming daarvan. Beleidsmakers spelen daar een belangrijke rol in. Enkele andere elementen waar aan gedacht kan worden zijn:

► **Verbeteren van de interne coördinatie, planning en slagkracht**

Het succes van steden is deels toe te schrijven aan een zelfbewuste en slagvaardige overheid die duidelijke keuzes heeft durven maken. Het is daarbij van belang dat er coördinatie in de uitvoering plaatsvindt, dat wil zeggen: een gemeenschappelijk gedragen doel nagestreefd wordt, om zo de bestuurlijke slagkracht van de Noordvleugel te vergroten.

► **Stedelijke rivaliteit en verbeteren complementariteit**

Als de Noordvleugel zich wil kunnen meten met andere Europese topregio's, zal de regio onder andere uit moeten blinken in het woon- en werkklimaat, het aanbod van voorzieningen en kwalitatief hoogwaardig onderwijs. Diverse steden initiëren momenteel concurrerende initiatieven ten aanzien van bovenstaande punten, zoals het ontwikkelen van eigen topbedrijfslocaties, sectoren en voorzieningen (musea, cultuur, etc.). Deze stedelijke rivaliteit draagt niet bij aan een grotere complementariteit binnen de regio. De Noordvleugel zou er naar moeten streven gezamenlijk op te treden en te zorgen voor een gezamenlijke (gebieds)marketing op basis van complementaire, excellente competenties.

► **Vergroten van de specialisatie**

Door te kiezen voor specialisatie kan de Noordvleugel zich internationaal onderscheiden van andere Europese kernregio's. Dit kan bijvoorbeeld door een focus op opkomende economische activiteiten die aansluiten op een beperkt aantal speerpunten van de huidige economische structuur van en expertise in de Noordvleugel. Voorbeelden hiervan zijn specifieke activiteiten binnen de financiële dienstverlening (zoals vermogensbeheer, pensioenbeheer) en de zakelijke dienstverlening (zoals internationale juridische, fiscale en contractuele dienstverlening). Holland Financial Center zou hier een belangrijke rol in kunnen spelen.

► **Verbeteren van de bereikbaarheid**

Om te concurreren met de Europese economische topregio's is bereikbaarheid belangrijk. Zo is Schiphol cruciaal voor de economie van de Noordvleugel. Niet alleen als luchthaven, maar ook als aantrekkelijke vestigingsplaats voor internationale bedrijven (bv. het 'Airport City' concept). Het doel van het 'Airport City' concept is het versterken van de regio en integratie met de regio Amsterdam. Dit kan echter alleen bereikt worden als diverse besturen samen optrekken om de maximale spin off te bereiken.

► **Verbeteren van de arbeidsmarkt**

Diverse onderzoeken wijzen op het belang van de beschikbaarheid van gekwalificeerd personeel en ook de analyse in Deelvraag 3 laat zien dat de arbeidsmarkt (gemeten via werkloosheid) bepalend is voor investeringen in het merendeel van de typen faciliteiten. Daarbij gaat het niet alleen om de mogelijkheid van regio's om zelf voldoende gekwalificeerd personeel op te leiden, maar ook om als regio gekwalificeerde medewerkers aan te trekken en te behouden. Internationaal strijden stedelijke regio's om talent. En terecht, zoals blijkt uit de analyse in Deelvraag 3: een hoog gemiddeld regionaal opleidingsniveau blijkt belangrijk voor buitenlandse investeringen die zich richten op hoofdkantoren.

De overheid kan hier absoluut een rol in spelen. Daarbij kan gedacht worden aan het zorgen voor een aantrekkelijk woon- en leefklimaat, het faciliteren van voorzieningen voor expatriates en het voeren van een specifiek beleid dat gericht is op het aantrekken van buitenlandse studenten. Dergelijke factoren hangen samen met 'het klimaat dat de overheid creëert', een element waar Amsterdam over de jaren heen relatief sterk op fluctueert in de ranglijst. Andere maatregelen die zouden kunnen bijdragen aan de aantrekkingskracht van de Noordvleugel op internationaal talent zijn het aanbieden van transparante (Engelstalige) informatie over huisvesting en gezondheidszorg, de beschikbaarheid van betaalbare huisvesting, het aanbieden van diensten

voor de gehele familie van de international. Een voorbeeld van bestuurlijke samenwerking ten aanzien van het verbeteren van de arbeidsmarkt is te vinden tussen Helsinki en Tallin. Door werknemers uit Estland vrije toegang te geven tot de Finse arbeidsmarkt, is daar een tekort aan arbeidskrachten in een aantal sectoren (zoals de bouw, de industrie en de dienstverlening) teruggedrongen.

► **Verbeteren van het imago**

Er zijn diverse voorbeelden van stedelijke regio's die er in geslaagd zijn zich internationaal neer te zetten als aantrekkelijke regio's om te wonen, werken en ontspannen. Zo staat Dubai bijvoorbeeld bekend als de locatie waar heel veel kan en de ontwikkelingen elkaar snel opvolgen en heeft Singapore het imago van een zeer goed georganiseerde en innovatieve samenleving. Mede hierdoor hebben deze regio's een sterke aantrekkingskracht op buitenlandse bedrijven en werknemers. De Noordvleugel geniet internationaal geen bekendheid. Het is vooral de stad Amsterdam die in het buitenland bekend is. De diverse besturen in de Noordvleugel zouden zich in kunnen zetten om zich gezamenlijk te richten op speerpunten die aansprekend zijn voor het internationale bedrijfsleven. Een voorbeeld hiervan is duurzaamheid. De begrippen duurzaamheid en 'carbon neutral cities' worden steeds belangrijker en Nederland wordt internationaal al gezien als een sterke natie op het gebied van duurzame technologie. Een ander voorbeeld om het imago te verbeteren en dat zelfs al concreet heeft plaatsgevonden is de samenwerking tussen Nederland en België om het EK voetbal te organiseren in 2000. Dit is een mooi voorbeeld van samenwerking tussen steden/landen om de waarneming van het vestigingsklimaat te verbeteren. Ook in Duitsland wordt door steden samengewerkt en wel door 41 steden in het Ruhrgebied om te komen tot een duurzame ontwikkeling van het gebied, mede in het kader van RUHR 2010 European Capital of Culture.

Samenvattend kan gezegd worden dat meer stedelijke en bestuurlijke samenhang zeker kan bijdragen aan de verbetering van het vestigingsklimaat en de waarneming daarvan. Concurrentie op lokaal niveau is gezond, maar op internationaal niveau zal nadrukkelijk de regio 'groot Amsterdam' op de kaart gezet moeten worden. Voor de Noordvleugel is het nu van belang om te kijken hoe hier op een concrete en effectieve manier invulling aan gegeven kan worden.

6 Conclusie

Naast de al gevestigde Europese metropolen is er een groeiende groep van Europese steden, ook in Centraal en Oost-Europa, die zich economisch ontwikkelt en die (internationaal) de aandacht op zich weet te vestigen. Buiten Europa is dit aantal nog veel groter. In het licht van deze toenemende concurrentie doet de Amsterdamse regio het op zich goed. Op basis van louter ranglijsten is het echter moeilijk om uitspraken te doen over het waarom en hoe van de positie van Amsterdam. Het is namelijk van zeker zo groot belang wat het mechanisme is op basis waarvan bedrijven, én internationale, getalenteerde, werknemers, hun locatiekeuze bepalen. Naast de belangrijke individuele harde factoren, zoals loonkosten, beschikbaarheid van arbeid, belasting en aantrekkelijke vastgoedproposities, zijn in toenemende mate de zachte locatiefactoren van belang. Daarbij gaat het om de quality of life, het culturele klimaat en het culturele aanbod en een aantrekkelijke work-life balance. Dit zijn voorbeelden van locatiefactoren waarop Amsterdam in onze ervaring goed scoort.

De locatiefactoren die, op basis van de analyse in de voorgaande hoofdstukken, in de diverse rankings (mede) verantwoordelijk lijken te zijn voor een stijging of een daling van een stad op de ranglijst maken uiteraard ook (in meer of mindere mate) deel uit het locatiekeuzeprocess van bedrijven en personen. De reikwijdte van de verschillende factoren (dus niet alleen diegenen die de positie op de ranglijst bepalen, maar ook diegenen die daar niet tussen staan maar wel vaak door bedrijven worden meegenomen in hun locatiekeuzeprocess) maakt dat ze niet zondermeer allemaal eenvoudig te beïnvloeden zijn en zeker niet op alle bestuurlijke schaalniveaus. Voor de indicatoren waar wel (in zekere mate) invloed op uitgeoefend kan worden, is het belangrijk dat te nemen acties gecoördineerd plaatsvinden, omdat er alleen op die manier maximale spin-off bereikt kan worden ten aanzien van verbetering van het vestigingsklimaat en de waarneming daarvan. Terreinen waarop bestuurlijke samenwerking plaats kan vinden zijn: Verbeteren van de interne coördinatie, planning en slagkracht; Stedelijke rivaliteit en verbeteren complementariteit; Vergroten van de specialisatie; Verbeteren van de bereikbaarheid; Verbeteren van de arbeidsmarkt; Verbeteren van het imago.

Uit onderzoek blijkt dat bedrijven voor Nederland potentieel zien als toegangspoort tot de Europese markt, maar bijvoorbeeld ook als leider in duurzame technologie en groei en als centrum voor diensten met hoge toegevoegde waarde.¹ Het is een bestuurlijke uitdaging om hier concrete invulling aan te geven en dit te faciliteren, waarbij door de bedrijven aangegeven wordt dat het stimuleren van ondernemerschap en initiatief een belangrijke voorwaarde is. Het feit dat Amsterdam op de indicator 'Overheid stimuleert (ondernemers) klimaat' in de European Cities Monitor aanzienlijk terrein verloren heeft, draagt hier bijvoorbeeld niet aan bij en vraagt om een hernieuwde inzet op dit terrein. Een dergelijke inspanning zou bij voorkeur niet alleen lokaal opgepakt moeten worden, omdat netwerken en al bestaande initiatieven belangrijke (leer)elementen in de uitvoering en het beleid zijn.

Bestuurlijke samenhang moet er op gericht zijn om een gezamenlijke verantwoordelijkheid voor (gebieds)marketing op diverse fronten te voelen en na te leven. Deze marketing bestaat uit een gedegen kennis (zelfbewust over sterke punten, kritisch ten aanzien van zwakke punten van het eigen 'product' en eventuele aanpassing daarvan aan de (potentiële) gebruikers). Deze gebruikers zijn zowel bedrijven als individuen. Daarbij is het ook van belang om zo goed mogelijke keuzes te maken voor het benaderen van specifieke doelgroepen (zowel van bedrijven als individuen) die zich aangetrokken kunnen voelen door het aanbod en die daarop een zinvolle aanvulling kunnen zijn. Hierbij is de gevestigde bedrijvigheid een belangrijk startpunt. Het zijn de (tevreden) gevestigde bedrijven die ambassadeurs zijn van de regio en die graag in de regio willen blijven en eventueel uitbreiden. De verschijning van Amsterdam in verschillende ranglijsten als zodanig is daarbij belangrijk, meer nog dan de vraag welke positie exact wordt ingenomen. Het gaat erom dat Amsterdam wordt waargenomen en door bedrijven die een expansie overwegen als te overwegen locatie op de longlist van steden / regio's geplaatst wordt.

¹ Barometer Nederlands Vestigingsklimaat; Open vizier voor nieuwe kansen, Ernst & Young, 2010

Bijlage 1: Gebruikte literatuur

- ▶ Amsterdam City, Amsterdam City Index 2010
- ▶ Cardiff School of Management, World Knowledge Competitiveness Index, 2002-2008
- ▶ Cushman & Wakefield, European Cities Monitor, 2000 - 2009
- ▶ Ernst & Young, European Investment Monitor (EIM), 2000-2009
- ▶ Ernst & Young, Barometer Nederlands Vestigingsklimaat; Open vizier voor nieuwe kansen, 2010
- ▶ European Union, Survey on the perception of the quality of life in 75 European cities, 2004-2010
- ▶ Geneva Economic Development Office, International Comparisons 2009/2010
- ▶ Institute for Urban Strategies Japan, Global Power Index, 2008-2009
- ▶ International Association Meetings Market (ICCA), 1999-2008
- ▶ KPMG, Competitive Alternatives, 2002-2010
- ▶ Mastercard Worldwide, Worldwide Centers of Commerce Index, 2007-2008
- ▶ Mercer, Quality of Living Rankings, 2005-2010
- ▶ Monocle, Global Quality of Life Index, 2007-2010
- ▶ Planbureau voor de Leefomgeving, Internationale concurrentiepositie van de Randstad (webdocument 2011), www.pbl.nl/balansvandeleeftomgeving, 2010.
- ▶ Robert Huggins Associates, European Competitiveness Index, 2005-2006
- ▶ TNO, Randstad Monitor, 1995-2008
- ▶ United Bank of Switzerland (UBS), Prices and Earnings, 2000-2009
- ▶ Van Oort, F. et al., 'Clusters en netwerkeconomie in de Noordvleugel van de Randstad'. Universiteit Utrecht, 2010.

Bijlage 2: Subindicatoren European Cities Index

Positie Londen op de verschillende indicatoren									
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Gemakkelijke toegang tot de markt	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Beschikbaarheid gekwalificeerde werknemers	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Kwaliteit van telecommunicatie	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Externe transport links	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Arbeidskosten	17	17	17	24	22	16	25	29	28
Prijs/ kwaliteitsverhouding kantoorruimte	15	19	20	22	24	28	18	24	23
Overheid stimuleert (ondernemers) klimaat	2	2	3	6	6	5	2	5	4
Beschikbaarheid kantoorruimte	2	1	2	1	3	1	2	5	2
Talenkennis	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Binnenstedelijke bereikbaarheid	2	1	2	1	2	1	1	1	1
Quality of life voor werknemers	11	7	16	9	13	7	11	14	11
Vrijheid van vervuiling	25	23	26	24	27	26	29	27	29

Positie Parijs op de verschillende indicatoren									
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Gemakkelijke toegang tot de markt	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Beschikbaarheid gekwalificeerde werknemers	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Kwaliteit van telecommunicatie	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Externe transport links	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Arbeidskosten	21	22	23	20	24	20	20	20	28
Prijs/ kwaliteitsverhouding kantoorruimte	17	17	17	21	21	17	16	18	24
Overheid stimuleert (ondernemers) klimaat	16	14	15	14	17	17	15	16	17
Beschikbaarheid kantoorruimte	4	6	4	3	9	5	5	7	13
Talenkennis	4	4	4	4	6	4	5	5	9
Binnenstedelijke bereikbaarheid	1	2	1	2	1	2	2	2	2
Quality of life voor werknemers	2	2	2	3	2	4	4	5	7
Vrijheid van vervuiling	24	22	23	21	26	29	24	24	25

Positie Düsseldorf op de verschillende indicatoren									
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Gemakkelijke toegang tot de markt	6	7	11	12	14	10	14	12	13
Beschikbaarheid gekwalificeerde werknemers	14	9	15	14	15	13	16	7	18
Kwaliteit van telecommunicatie	14	13	14	16	18	14	15	19	13
Externe transport links	17	11	15	13	14	14	14	12	16
Arbeidskosten	25	23	24	22	17	22	23	25	24
Prijs/ kwaliteitsverhouding kantoorruimte	13	14	15	13	17	21	17	19	21
Overheid stimuleert (ondernemers) klimaat	30	25	28	28	23	24	27	25	31
Beschikbaarheid kantoorruimte	14	16	16	30	27	20	23	21	21
Talenkennis	18	15	20	22	21	24	19	21	17
Binnenstedelijke bereikbaarheid	20	24	15	16	20	20	27	21	22
Quality of life voor werknemers	25	24	23	27	24	27	25	25	24
Vrijheid van vervuiling	14	16	16	16	18	19	16	17	18

Positie Praag op de verschillende indicatoren									
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Gemakkelijke toegang tot de markt	25	17	25	25	21	18	20	21	26
Beschikbaarheid gekwalificeerde werknemers	19	22	21	19	24	23	23	24	29
Kwaliteit van telecommunicatie	24	25	29	28	26	26	28	31	27
Externe transport links	29	23	25	24	23	23	21	31	29
Arbeidskosten	2	1	3	2	3	4	4	4	6
Prijs/ kwaliteitsverhouding kantoorruimte	9	2	6	2	3	4	8	6	11
Overheid stimuleert (ondernemers) klimaat	11	9	2	2	2	3	3	9	12
Beschikbaarheid kantoorruimte	19	9	20	18	14	16	19	19	23
Talenkennis	22	23	26	18	25	24	16	21	23
Binnenstedelijke bereikbaarheid	26	21	27	26	24	23	22	26	28
Quality of life voor werknemers	26	26	26	25	25	25	29	29	27
Vrijheid van vervuiling	19	26	22	17	16	14	19	22	22

Positie Dublin op de verschillende indicatoren									
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Gemakkelijke toegang tot de markt	22	20	23	23	21	22	20	32	32
Beschikbaarheid gekwalificeerde werknemers	15	15	10	15	15	14	11	17	18
Kwaliteit van telecommunicatie	19	16	19	22	19	20	14	18	21
Externe transport links	22	21	22	19	16	25	23	25	29
Arbeidskosten	8	6	10	7	8	10	9	13	14
Prijs/ kwaliteitsverhouding kantoorruimte	4	10	8	5	10	11	12	15	16
Overheid stimuleert (ondernemers) klimaat	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Beschikbaarheid kantoorruimte	11	12	15	8	11	21	17	23	17
Talenkennis	11	10	12	12	11	12	11	11	21
Intern transport	21	20	21	20	17	25	19	19	20
Quality of life voor werknemers	20	10	10	13	9	15	13	11	17
Vrijheid van vervuiling	7	8	7	9	7	7	8	7	10

Positie Geneve op de verschillende indicatoren									
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Gemakkelijke toegang tot de markt	21	17	17	22	23	27	14	19	19
Beschikbaarheid gekwalificeerde werknemers	20	23	19	20	22	21	19	18	14
Kwaliteit van telecommunicatie	11	18	16	20	16	20	9	16	20
Externe transport links	14	16	18	17	15	22	15	12	17
Arbeidskosten	29	29	28	30	28	32	32	32	33
Prijs/ kwaliteitsverhouding kantoorruimte	29	28	29	30	28	33	31	31	27
Overheid stimuleert (ondernemers) klimaat	7	13	10	13	12	16	14	5	2
Beschikbaarheid kantoorruimte	26	29	27	30	27	33	28	28	33
Talenkennis	5	8	7	7	7	8	5	6	4
Intern transport	13	12	14	15	20	14	9	10	16
Quality of life voor werknemers	5	6	3	7	7	9	2	4	2
Vrijheid van vervuiling	4	5	4	3	4	6	4	4	1

Bijlage 3: Subindicatoren Amsterdam City Index

Subindicatoren Amsterdam City Index	
Verdienvermogen	Omzet grootwinkelbedrijf binnenstad Bezoekersaantallen grootwinkelbedrijf binnenstad Huurprijs winkels binnenstad Opbrengsten per hotelkamer Huizenprijzen binnenstad Goederenomslag Haven Vrachtvervoer Schiphol Koopkrachtbinding niet -dagelijkse goederen binnenstad
City Quality	Quality of Living Aantal studenten UvA en VU Luchtkwaliteit Aangiften diefstal binnenstad Aangiften geweld binnenstad
Vestigingsklimaat	Concurrentiekracht Aantal bedrijfsvestigingen Leegstand kantoren Vloeroppervlak kantoren in gebruik WOZ-waarde niet-woningen Startende ondernemers Westerse allochtonen
Arbeidsmarkt	Arbeidsplaatsen WO afgestudeerden Werkloosheid Grijsdruk Arbeidsongeschiktheid: WAO en WIA
Toerisme & Leisure	Internationale congresbezoekers Passenger Terminal Amsterdam Hotelovernachtingen Hotelovernachtingen in 3, 4 en 5 sterrenhotels Rondvaartbezoekers Museumbezoek Bioscoopbezoek Theater- en concertbezoek
Bereikbaarheid	Bereikbaarheid binnenstad Reizigers Amsterdam Centraal Station Parkeerdruk binnenstad Aangekomen passagiers op Schiphol Aantal reizigers openbaar stadsvervoer Reizigerskilometers openbaar stadsvervoer

Bijlage 4: Subindicatoren World Knowledge Competitiveness Index

Dublin (regio Zuid- en Oost Ierland)		2002	2003	2004	2005	2008
Overall ranking: Knowledge Competitiveness Index						84
Knowledge Intensity Ratio						102
GDP per capita						54
Human Capital	Arbeidsparticipatie					92
	Aantal manager per 1000 werknemers					4
	Werkgelegenheid in IT en Computer industrie per 1000 inwoners					22
	Werkgelegenheid in biotech & chemie per 1000 inwoners					19
	Werkgelegenheid in automotive & mechanical engineering per 1000 inwoners					112
	Werkgelegenheid in instrumentatie en elektronische machinerie per 1000 inwoners					35
	Werkgelegenheid in high-tech services per 1000 inwoners					38
Knowledge Capital Components	Per capita uitgave aan R&D door de overheid					117
	Per capita uitgave aan R&D door het bedrijfsleven					98
	Aantal geregistreerde patenten per miljoen inwoners					129
Financial Capital	Private Equity in \$ per capita					46
Regional Economy Outputs	Arbeidsproductiviteit					40
	Gemiddelde bruto maandelijke inkomsten					59
	Werkloosheid (inverse)					37
Knowledge Sustainability	Per capita publieke uitgave aan basis- en middelbaar onderwijs					137
	Per capita publieke uitgave aan hoger onderwijs					129

Praag		2002	2003	2004	2005	2008
Knowledge Competitiveness Index			93	112	116	132
Knowledge Intensity Ratio			141	124	117	107
GDP per capita			68	64	56	52
Human Capital	Arbeidsparticipatie		68	69	54	91
	Aantal manager per 1000 werknemers			10	11	22
	Werkgelegenheid in IT en Computer industrie per 1000 inwoners				48	55
	Werkgelegenheid in biotech & chemie per 1000 inwoners				88	87
	Werkgelegenheid in automotieve & mechanical engineering per 1000 inwoners				71	77
	Werkgelegenheid in instrumentatie en elektronische machinerie per 1000 inwoners				45	46
	Werkgelegenheid in high-tech services per 1000 inwoners				7	10
Knowledge Capital Components	Per capita uitgave aan R&D door de overheid		3	6	18	23
	Per capita uitgave aan R&D door het bedrijfsleven		87	82	100	105
	Aantal geregistreerde patenten per miljoen inwoners		123	124	125	138
Financial Capital	Private Equity in \$ per capita			119	116	129
Regional Economy Outputs	Arbeidsproductiviteit		86	81	76	112
	Gemiddelde bruto maandelijke inkomsten		115	112	116	131
	Werkloosheid (inverse)		41	10	21	13
Knowledge Sustainability	Per capita publieke uitgave aan basis- en middelbaar onderwijs		73	78	115	126
	Per capita publieke uitgave aan hoger onderwijs		93	87	94	67

Genève (regio Zwitserland)		2002	2003	2004	2005	2008
Knowledge Competitiveness Index		25	49	45	44	28
Knowledge Intensity Ratio			28	18	32	29
GDP per capita		58	71	68	70	77
Human Capital	Arbeidsparticipatie	35	105	42	18	35
	Aantal manager per 1000 werknemers	36	88	92	47	55
	Werkgelegenheid in IT en Computer industrie per 1000 inwoners		33	55	90	61
	Werkgelegenheid in biotech & chemie per 1000 inwoners		19	9	6	13
	Werkgelegenheid in automotieve & mechanical engineering per 1000 inwoners		25	41	46	48
	Werkgelegenheid in instrumentatie en elektronische machinerie per 1000 inwoners		18	5	2	5
	Werkgelegenheid in high-tech services per 1000 inwoners	2	27	36	34	121
Knowledge Capital Components	Per capita uitgave aan R&D door de overheid	62	92	108	118	139
	Per capita uitgave aan R&D door het bedrijfsleven	29	34	36	40	39
	Aantal geregistreerde patenten per miljoen inwoners	43	58	20	64	34
Financial Capital	Private Equity in \$ per capita			85	65	57
Regional Economy Outputs	Arbeidsproductiviteit	76	102	101	80	102
	Gemiddelde bruto maandelijke inkomsten	83	45	44	78	31
	Werkloosheid (inverse)	22	21	8	18	27
Knowledge Sustainability	Per capita publieke uitgave aan basis- en middelbaar onderwijs	1	46	25	7	47
	Per capita publieke uitgave aan hoger onderwijs	6	73	58	23	46

Parijs (regio Île-de-France)		2002	2003	2004	2005	2008
Knowledge Competitiveness Index		63	54	34	29	29
Knowledge Intensity Ratio			84	47	51	63
GDP per capita		36	26	30	19	29
Human Capital	Arbeidsparticipatie	63	78	83	64	96
	Aantal manager per 1000 werknemers	34	27	21	7	7
	Werkgelegenheid in IT en Computer industrie per 1000 inwoners	26	37	44	57	45
	Werkgelegenheid in biotech & chemie per 1000 inwoners	27	26	44	32	34
	Werkgelegenheid in automotieve & mechanical engineering per 1000 inwoners	41	59	64	61	69
	Werkgelegenheid in instrumentatie en elektronische machinerie per 1000 inwoners	33	41	54	40	49
	Werkgelegenheid in high-tech services per 1000 inwoners	16	13	9	8	1
Knowledge Capital Components	Per capita uitgave aan R&D door de overheid	10	11	15	27	44
	Per capita uitgave aan R&D door het bedrijfsleven	17	13	16	14	25
	Aantal geregistreerde patenten per miljoen inwoners	39	46	47	70	64
Financial Capital	Private Equity in \$ per capita			15	9	10
Regional Economy Outputs	Arbeidsproductiviteit	14	11	11	7	21
	Gemiddelde bruto maandelijke inkomsten	75	9	7	44	5
	Werkloosheid (inverse)	85	112	109	120	132
Knowledge Sustainability	Per capita publieke uitgave aan basis- en middelbaar onderwijs	58	57	63	47	2
	Per capita publieke uitgave aan hoger onderwijs	55	70	68	62	6

Londen		2002	2003	2004	2005	2008
Knowledge Competitiveness Index		50	68	46	56	102
Knowledge Intensity Ratio			90	56	86	140
GDP per capita		34	39	41	21	19
Human Capital	Arbeidsparticipatie	53	69	75	43	77
	Aantal manager per 1000 werknemers	66	70	2	4	80
	Werkgelegenheid in IT en Computer industrie per 1000 inwoners	52	97	72	72	126
	Werkgelegenheid in biotech & chemie per 1000 inwoners	58	88	74	93	118
	Werkgelegenheid in automotieve & mechanical engineering per 1000 inwoners	75	105	104	93	134
	Werkgelegenheid in instrumentatie en elektronische machinerie per 1000 inwoners	59	88	85	79	119
	Werkgelegenheid in high-tech services per 1000 inwoners	18	21	13	11	24
Knowledge Capital Components	Per capita uitgave aan R&D door de overheid	58	68	55	99	108
	Per capita uitgave aan R&D door het bedrijfsleven	84	104	93	101	123
	Aantal geregistreerde patenten per miljoen inwoners	81	100	97	104	107
Financial Capital	Private Equity in \$ per capita			9	8	9
Regional Economy Outputs	Arbeidsproductiviteit	16	62	23	8	61
	Gemiddelde bruto maandelijke inkomsten	36	23	21	11	14
	Werkloosheid (inverse)	80	100	71	98	115
Knowledge Sustainability	Per capita publieke uitgave aan basis- en middelbaar onderwijs	66	101	68	88	46
	Per capita publieke uitgave aan hoger onderwijs	87	69	89	82	99

Düsseldorf (regio Noordrijn-Westfalen)		2002	2003	2004	2005	2008
Knowledge Competitiveness Index		81	95	97	94	113
Knowledge Intensity Ratio			68	87	90	95
GDP per capita		79	84	90	100	109
Human Capital	Arbeidsparticipatie	82	110	111	107	133
	Aantal manager per 1000 werknemers	85	109	112	102	113
	Werkgelegenheid in IT en Computer industrie per 1000 inwoners	40	84	34	34	83
	Werkgelegenheid in biotech & chemie per 1000 inwoners	4	5	6	15	22
	Werkgelegenheid in automotieve & mechanical engineering per 1000 inwoners	23	22	26	23	37
	Werkgelegenheid in instrumentatie en elektronische machinerie per 1000 inwoners	38	34	33	33	28
	Werkgelegenheid in high-tech services per 1000 inwoners	78	98	84	84	9
Knowledge Capital Components	Per capita uitgave aan R&D door de overheid	40	49	50	86	98
	Per capita uitgave aan R&D door het bedrijfsleven	67	78	73	83	99
	Aantal geregistreerde patenten per miljoen inwoners	42	47	50	78	67
Financial Capital	Private Equity in \$ per capita			99	82	94
Regional Economy Outputs	Arbeidsproductiviteit	70	81	73	75	107
	Gemiddelde bruto maandelijke inkomsten	54	61	62	69	86
	Werkloosheid (inverse)	83	109	107	113	133
Knowledge Sustainability	Per capita publieke uitgave aan basis- en middelbaar onderwijs	86	96	98	87	97
	Per capita publieke uitgave aan hoger onderwijs	57	75	75	69	108